

TEORETICKÉ ČLÁNKY

Autoagresívne prejavy u detí a mládeže a možnosti prevencie **(3)**
Ingrid Emmerová

ČLÁNKY Z PRIESKUMU, VÝSKUMU A ANALÝZY

Hranie hier u žiakov základných a stredných škôl **(8)**
Mária Janková

Extrémizmus a jeho prejavy z pohľadu žiakov
základných a stredných škôl **(11)**
Marianna Pétiová

Prevencia v období dištančného vzdelávania z pohľadu pedagógov
základných a stredných škôl **(20)**
Katarína Deáková

Subjektívny pocit šťastia absolventov slovenských vysokých škôl
František Blanár **(28)**

Reziliencia slovenských učiteľov **(32)**
Veronika Boleková – Eva Gajdošová – Eva Szobiová

RECENZIE

Albín Škoviera: Vychovateľstvá a výchova **(42)**
Ján Gabriš

INFORMAČNÉ ČLÁNKY

Country sheets: Teacher's and School head's salaries and allowances **(43)**
Marta Čurajová

Supporting refugee learners from Ukraine **(43)**
Marta Čurajová

THEORETICAL ARTICLES

Autoaggressive behaviour of children
of prevention **(3)**
Ingrid Emmerová

ARTICLES BASED ON SURVEY, RESEARCH AND ANALYSIS

Primary and secondary school pupils' game playing **(8)**
Mária Janková

Extremism and its manifestations from the perspective
of primary and secondary school pupils **(11)**
Marianna Pétiová

Prevention in the period of distance education from the point
of view of primary and secondary school teachers **(20)**
Katarína Deáková

The subjective feeling of happiness of Slovak higher education
institutions graduates **(28)**
František Blanár

Resilience of Slovak teachers **(32)**
Veronika Boleková – Eva Gajdošová – Eva Szobiová

REVIEWS

Albín Škoviera: Preceptorship and upbringing **(42)**
Ján Gabriš

INFORMATIVE ARTICLES

Country sheets: Teachers' and School heads' salaries and allowances, 2020/202 **(43)**
Marta Čurajová

Supporting refugee learners from Ukraine **(43)**
Marta Čurajová

Autoagresívne prejavy u detí a mládeže a možnosti prevencie

Ingrid EMMEROVÁ

Katedra pedagogiky a špeciálnej pedagogiky
Pedagogická fakulta KU v Ružomberku

Anotácia: príspevok sa zaoberá problematikou sebapoškodzovania, samovrážd a samovražedných pokusov u detí a mládeže. Osobitná pozornosť je venovaná možnostiam prevencie. Autorka zdôrazňuje nutnosť prevencie v základných a stredných školách, ako aj možnosti prevencie v rodine.

Kľúčové slová: sebapoškodzovanie, samovražda, samovražedný pokus, príčiny a motívy, prevencia, prevencia v školskom prostredí, prevencia v rodine.

V súčasnosti sa detí a mládeže dotýkajú rôzne závažné sociálne ohrozenia. V spoločnosti dochádza k dynamickým zmenám, ktoré ovplyvňujú životy detí a mládeže tak v pozitívne, ako i negatívne. Ohrozenia možno na jednej strane chápať tak, že sa žiaci základných a stredných škôl dopúšťajú rizikového či deviantného správania, na strane druhej sú ich obeť. U žiakov základných a stredných škôl zaznamenávame rôzne druhy rizikového či problémového správania. Nevhodné správanie môže smerovať voči okoliu (sociálnemu prostrediu, predmetom a pod.), ale aj voči sebe. Keď sa mladý človek dostane do krízy, Jedlička a kol. (2004) upozorňujú, že dochádza k strate bežnej kontroly a istý čas je utlmená rozumová zložka osobnosti. Ak nedostane pomoc, následkom je často násilné správanie namierené voči okoliu alebo vlastnej osobe.

Autoagresívne správanie môže ohroziť zdravie i život mladého človeka. Medzi autoagresívne prejavy u detí a mládeže patrí sebapoškodzovanie, samovražedné pokusy a samovráždy.

Sebapoškodzovanie (angl. self-harm, self-injury) je akt fyzického násillia voči sebe. Ide o zámerné a vedomé správanie, ktorému chýba cielený zámer zomrieť. Najčastejšie sú to rezné poranenia kože či popálenie cigaretou alebo zapalovačom, ale aj zásahy do liečiacich sa rán a pod. Kocourková (2007) v tejto súvislosti definuje automutiláciu (self-mutilation), kde je sebapoškodenie, pri ktorom najčastejšia motivácia vyplýva z psychotickej poruchy a sebapoškodenie môže mať symbolický význam. Môže sa tiež objaviť ako vedľajší produkt pri sexuálnych praktikách sadomasochistického charakteru alebo u osôb s poruchami osobnosti v záťažových situáciách (napr. pri trestnom stíhaní, kedy môže mať aj účelový charakter). Pri žiakoch sa častejšie stretávame so sebapoškodzovaním.

Širilová a Lovaš (2012) realizovali výskum u žiakov vo veku 11 až 19 rokov a sústredili sa na zmapovanie problematiky sebapoškodzovania. Ako najčastejšie formy sebapoškodzovania identifikovali jatrenie rán, extrémne obhrýzanie nechťov, nadmerné užívanie alkoholu a škrabanie.

Nešpor (2012) poníma sebapoškodzovanie širšie a konštatuje, že sebapoškodzovanie a návykové choroby spolu úzko súvisia. Tieto súvislosti rozdelil na skupiny, ktoré sa čiastočne prekrývajú: *nevedomované sebapoškodzovanie* (málokto si uvedomuje že pitím alkoholu sa zvyšuje riziko rakoviny), *sebapoškodzovanie v dôsledku zmeny životných hodnôt* (u duševne zdravého človeka má ochrana vlastného zdravia popredné miesto v rebríčku hodnôt, v dôsledku návykovej choroby zdravotné zretele ustupujú do úzadia), *sebapoškodzovanie v dôsledku duševnej poruchy vyvolanej psychoaktívnymi látkami* (k sebapoškodzujúcemu správaniu dochádza pod vplyvom drogy), *neopatrnosť, sebapoškodzovanie súvisiace s ťažkou životnou situáciou* (partnerské nezhody, bolestivé zdravotné komplikácie

a pod.), *sebapoškodzovanie motivované iným duševným problémom* (droga sa v tomto prípade uplatňuje sekundárne, ale riziko takéhoto správania sa podstatne zvýši, ide o sebapoškodzovanie ako spôsob zmiernenia negatívnych emócií, trestania sa a i.). V príspevku budeme sebapoškodzovania chápať užšie, ako nevhodný spôsob uvoľnenia neznesiteľného napätia a úzkosti.

Podľa Fischera a Škodu (2009) majú sklony k sebapoškodzovaniu tieto skupiny:

- « Osoby pohlavne zneužívané, sexuálne či telesne týrané. Majú tendenciu odmietat' svoje telo a sebapoškodzovaním ho trestajú.
- « Osoby ženského pohlavia. Dievčatá a ženy majú väčší sklon k sebaobviňovaniu, problémy chápu osobnejšie.
- « Mladí ľudia, ktorí nedokážu riešiť problémy a prekonávať prekážky. V niektorých prípadoch môže ísť aj o snahu dokázať si určitý stupeň vyspelosti či mužnosti.
- « Osoby s duševnými poruchami.

Príčinou sebapoškodzovania je prežívanie psychickej záťaže, ktorú mladý človek nevie inak (adekvátne) spracovať a riešiť. Motívom sebapoškodzovania pri sociálne podmienenom konaní býva hnev na seba, úľava od napätia, ale aj snaha získať určité výhody a pod. Existuje veľa príčin a dôvodov sebapoškodzovania, ktoré sú u každého iné.

Podľa Kocourkovej (2007) má priebeh aktu sebapoškodenia tieto znaky:

- « prítomnosť precipitujúcej udalosti (napr. strata významného vzťahu),
- « zosilnenie pocitu napätia či úzkosti,
- « myšlienky na sebapoškodenie,
- « pokusy sebapoškodzujúce konanie odvrátiť,
- « nasleduje sebapoškodenie,
- « výsledkom je uvoľnenie napätia.

Negatívnu úlohu pri probléme sebapoškodzovania zohráva internet. V tomto anonymnom prostredí skupiny sebapoškodzujúcich mladých ľudí prezentujú svoje poranenia, podporujú sa v takomto rizikovom správaní a dokonca môžu vytvárať dojem, že je takéto správanie normálne.

Samovražednosť zaraďujeme medzi sociálno-patologické javy. Samovražda alebo suicídium znamená vlastné úmyselné sebausmrtenie. Je to násilné jednanie s úmyslom dobrovoľne ukončiť svoj život. Môže ísť o dokonané samovraždy, ale aj o samovražedné pokusy. Vyskytujú sa nielen u dospelaj populácie, ale aj u detí a mládeže. Ako upozorňujú Žaludek, David a Marx (2020), samovraždy sa zaraďujú na druhé miesto v príčinách úmrtí osôb vo veku 10 až 19 rokov života.

Samovraždy a samovražedné pokusy detí a mládeže možno analyzovať na základe oficiálnych štatistických údajov z Národného centra zdravotníckych informácií. Samozrejme, je nutné brať do úvahy istú latenciu samovrážd a samovražedných pokusov (napr. skryté samovraždy a samovražedné pokusy pod vplyvom návykovej látky). Údaje o počte samovrážd detí a mládeže na základe oficiálnych štatistických údajov možno považovať za objektívne, pretože každé úmrtie v tomto veku sa intenzívne vyšetruje. Nemôže napríklad dôjsť k vykázaniu samovráždy pri jazde autom ako dopravnej nehody. Môžeme konštatovať, že aj deti do veku 14 rokov sa dopúšťajú samovražedných pokusov i dokonaných samovrážd. Podľa pohlavia dominujú chlapci. Vo vekovej skupine od 15 do 19 rokov je počet samovrážd vyšší. Podľa pohlavia opäť dominujú muži, ale vyskytujú sa aj samovraždy dievčat či mladých žien. Podľa údajov Národného centra zdravotníckych informácií (www.nczisk.sk) v roku 2021 dokonanú samovraždu spáchali 2 osoby do 14 rokov (1 chlapec a 1 dievča) a 19 osôb vo vekovej kategórii 15 až 19 rokov (12 mužov/chlapcov a 7 žien/dievčat).

Počty samovražedných pokusov sú oproti dokonaným samovraždam vyššie, v roku 2021 to bolo 63 samovražedných pokusov u osôb do veku 14 rokov a 115 pokusov v kategórii 15 až 19 rokov. Samovražedné pokusy sa vyskytujú každoročne aj vo vekovej kategórii do 14 rokov. Pri samovražedných pokusoch výrazne dominujú dievčatá. Vo vekovej kategórii od 15 do 19 rokov tiež dominujú dievčatá, ale menej výrazne ako vo vekovej kategórii do 14 rokov.

Samovražda má veľa motívov, ale najčastejšie je to reakcia na ťažkú a zdanlivo bezvýhodiskovú životnú situáciu. Ako uvádza Koutek (2008), suicidálne správanie predstavuje často výsledok multifaktoriálneho procesu, jeho priebeh i vyústenie ovplyvňuje viac faktorov. U detí a mládeže dominuje samovražda ako skratová reakcia. Rizikové situácie a udalosti, ktoré môžu byť impulzom pre pokus o samovraždu alebo jej spáchanie sú rôzne. Zväčša sú to situácie, ktoré mladí ľudia prežívajú ako zraňujúce, ďalej sú to medziľudské konflikty alebo straty. Dôležitú úlohu zohráva rodina, najmä hádky v nej. V období puberty či adolescencie to môže byť aj koniec ľúbostného vzťahu, tlak skupiny rovesníkov alebo sebazničujúce vzory u kamarátov. Čo sa týka školy tak sú to často obeť šikanovania, ďalej nespokojnosť so študijnými výsledkami dosiahnutými v škole a neprospech v štúdiu, vysoké požiadavky v škole počas skúškového obdobia alebo zo strany rodičov.

U dokonaných samovrážd dominuje neznámy motív činu. Pri samovražedných pokusoch sú najčastejšími motívmi problémy a konflikty v rodine a v škole, vo vekovej kategórii od 15 do 19 rokov sa častejšie vyskytujú aj konflikty a erotické problémy.

Väčšina detských samovražedných pokusov je výrazom strachu a pokusom uniknúť nejakému druhu ohrozenia, napr. trestu. S tým súvisia častejšie pokusy o samovraždy v období odovzdávania vysvedčení. Rizikovými faktormi v tomto veku sú problémy v škole a v rodine. Impulzom k samovražednému konaniu adolescentov býva pocit sklamaní a zúfalstva, keď sa prvýkrát v živote stretávajú s väčším problémom alebo neúspechom. V tomto vekovom období sú časté suicidálne pokusy, ktoré možno interpretovať ako emočne vypätý spôsob volania o pomoc (Emmerová, 2018).

Možnosti prevencie

Tak, ako sa príčiny nachádzajú v školskom a rodinnom prostredí, tak aj možnosti predchádzania môžeme špecifikovať v škole a rodine. **Osobitné postavenie v prevencii má však škola**, ako profesionálna výchovná a vzdelávacia inštitúcia. Rodičia a učitelia často nevedia, ako pri sebapoškodzovaní postupovať. Dôležité je neobviňovať, nemoralizovať, nebagatelizovať a rozhodne netrestať takéhoto žiaka. Dôležitá je diskretnosť. Aj keď poranenia nie sú vážne, oveľa hlbšie sú psychické problémy, ktoré mladý človek takto rieši. Často nevie vyjadriť svoje pocity a myšlienky.

Existujú rôzne programy a projekty zamerané na prevenciu drogových závislostí, šikanovania či kriminality, ktoré sa v školách realizujú. Malá pozornosť je však venovaná prevencii sebapoškodzovania. Pri výbere metód a foriem prevencie v škole je nutné vybrať a realizovať tie účinné. Úzko špecializovaná prevencia sebapoškodzovania je v škole problematická. Nevhodné je poskytovať informácie o sebapoškodzovaní (napr. o formách a spôsoboch), potrebné je zvyšovať sebaúctu žiakov, podporovať vyjadrovanie pocitov, zabrániť šikanovaniu a násilnostiam v školskom prostredí a dôležitá je tiež komunikácia spojená so vzájomnou dôverou. Efektívnejšie je naučiť žiakov adekvátnym spôsobom zvládať vlastné emócie a stres, naučiť ich, ako zvládať záťažové situácie.

Dôležité je **odhaliť spúšťač sebapoškodzujúceho správania**. Nevyhnutný je **multidisciplinárny prístup**, spolupráca s rodičmi, školou, odborníkmi z oblasti psychiatrie či psychológie. Nápomocní môžu byť aj odborníci z rezortu sociálnych vecí, najmä sociálno-právnej ochrany detí.

Ondrejko (2000) uvádza, že suicidné správanie, najmä mládeže, predstavuje komplexný a multifaktorový jav. Úzko špecializovaná prevencia samovraždy nejestvuje, iba poznávaním všeobecných príčin, sociálnych aj psychických a individuálne duchovných, ktoré môžu viesť k samovražde, je možné intervenovať do týchto podmienok a pokúsiť sa samovražde zabrániť. Pri prevencii sebapoškodzovania, či samovražedného správania tak zohráva väčšiu úlohu **nešpecifická prevencia**.

Kocourková (2007) pri prevencii samovrážd žiakov vymedzuje rizikové a ochranné faktory na strane žiaka, v rodine a vo vzťahu k sociálnemu prostrediu. Cieľom prevencie by malo byť ich ovplyvňovanie. Rizikové faktory na strane žiaka môžu byť poruchy nálady, poruchy správania, zneužívanie drog, neuspokojivé interpersonálne vzťahy či traumatizujúce zážitky. Ochranné čiže protektívne faktory na strane žiaka sú pozitívny temperament, dobrá inteligencia uľahčujúca adaptáciu na zmeny, ochranným faktorom je tiež fyzické zdravie a zdatnosť. K rizikovým faktorom v rodine môžeme zaradiť rozvod rodičov, násilie v rodine, závislosť rodičov, psychiatrické ochorenie a tiež kriminalitu rodičov, týranie a sexuálne zneužívanie dieťaťa, samovražedné správanie, dokonca dokonanú samovraždu blízkej osoby či vyhrožovanie sa samovraždou.

Ochranné faktory na strane rodiny sú harmonické rodinné prostredie, primeraná výchova rodičov, podpora dieťaťa a dostupnosť dospelaj empatickej blízkej osoby. Rizikové faktory vo vzťahu k sociálnemu prostrediu sa prelínajú s rodinným prostredím (dysfunkčná rodina, nízky sociálny status rodiny, strata zamestnania rodiča, časté sťahovanie rodiny), ďalej sú to zlá adaptácia v škole, blízkosť závadových skupín, vrátane dostupnosti drog, hodnota a význam samovražedného správania v skupine rovesníkov, spôsob prezentovania samovražedného správania v masmédiách. Za ochranné faktory môžeme

považovať dobré školy, dostupnosť kvalitných mimoškolských aktivít, dostupnosť pracovísk zameraných na pomoc deťom a mládeži v krízovej situácii. Dôležitú úlohu pri prevencii samovrážd zohrávajú **linky dôvery**, ktoré sú často kontaktom medzi mladým človekom v problémovej situácii a odborníkmi, ktorí môžu poskytnúť pomoc. Je preto vhodné zverejniť telefónne čísla na linky dôvery v školách, napr. na nástenkách.

Pri prevencii samovrážd je vhodné obmedziť dostupnosť prostriedkov, napríklad strelných zbraní či liekov. Je potrebné si uvedomiť, že keď sa však človek rozhodne pre takéto konanie, spôsob si nájde. Nevyhnutná je aj pripravenosť učiteľov a ďalších odborníkov pracujúcich so žiakmi základných a stredných škôl **identifikovať riziko samovražedného pokusu** a adekvátne reagovať v prípade výskytu samovražedného správania. Jedlička a kol. (2004) v tejto súvislosti poukazujú na suicidálny vývin, ktorý sa prejavuje signálmi, medzi ktoré patrí dlhotrvajúci smútok, zvýšená ľútosť, plačlivosť, sebaobviňovanie, úzkosť, nespavosť, alarmujúcimi znakmi sú aj poruchy v sociálnych vzťahoch, zmeny kamarátov či jeho slovníka, náhle neprospevanie žiaka.

Pri samovraždách detí a mládeže existujú isté príznaky, ktoré možno zaznamenať vopred a v rámci prevencie samovrážd je pre učiteľov dôležité ich poznať. Patrí sem reagovanie pri požiadavkách na výkon ľahostajnosťou a rezignáciou, depresívnymi náladami a príznakmi, ktoré zvýrazňujú stratu chuti do života, stiahnutie sa z okruhu priateľov, neschopnosť vedome zvládať a prekonávať problémové a záťažové situácie. Osobitnú pozornosť v škole je potrebné venovať žiakom z dysfunkčných rodín, užívateľom drog, žiakom s horším prospechom, ostrakizovaným žiakom, obetiam šikanovania.

Je nevyhnuté **zvýšiť informovanosť pedagogických a odborných zamestnancov škôl** v tejto problematike. Inšpiratívny je dokument Metodické doporučení MŠMT k primárnej prevencii rizikového chovania u detí a mládeže v Českej republike, ktorého súčasťou je samostatná príloha na problematiku sebapoškodzovania. V Slovenskej republike takýto dokument absentuje a problematike autoagresie detí a mládeže, osobitne sebapoškodzovaniu, sa venuje malá pozornosť. Pozitívne možno hodnotiť materiál Prevencia rizikového správania (Tichý, Kříž, Božík, Vojtová, 2022), ktorého súčasťou sú obsahové štandardy pre prevenciu vybraných oblastí rizikového správania, problematikou sebapoškodzovania a samovrážd sa zaoberá iba okrajovo.

Záver

Sebapoškodzovanie, samovráždy a samovražedné pokusy detí a mládeže sú vážny problém. Typická je multifaktoriálna podmienenosť. Neraz sa za týmito prejavmi skrýva iný vážny problém, napr. týranie dieťaťa, sexuálne zneužívanie, drogová závislosť. Negatívny vplyv mala aj pandémia koronavírusu, ktorej dôsledkom bola izolácia mladých ľudí, nedostatok sociálnych kontaktov, strata istôt a bezpečia. Ako zistil Pellošjan (2022), úzkosť a nepohodu počas dištančnej výučby uviedlo 26,9 % žiakov.

Ako uvádza Zelina (2021) najlepšou prevenciou proti patologickým prejavom a javom, aj pri zvládaní záťaže, ale aj najlepšou prevenciou zlyhania človeka všeobecne je budovanie odolnosti, reziliencie osobnosti. Odolný človek by mal byť rezilientný voči záťaži, stresom, konfliktom, jeho osobnosť by mala byť ucelená, s vnútornou lokalizáciou kontroly správania. Uvedené platí aj pri prevencii autoagresívneho správania.

Je nevyhnutné sebapoškodzovaniu, samovraždám a samovražedným pokusom predchádzať, aj keď špecificky orientovaná prevencia je problematická a neefektívna. Potrebné je podporovať ochranné faktory a eliminovať rizikové. K ochranným faktorom patrí podpora dieťaťa v rodine, primerané požiadavky v škole, adekvátne asertivita, odolnosť voči záťaži a pod. K rizikovým faktorom možno zaradiť dysfunkčnú rodinu, šikanovanie v škole, užívanie drog, nevhodné vzory, v rovine osobnosti je to emočná labilita, egocentrizmus, neschopnosť adekvátne riešiť stresujúce situácie a mnohé iné.

V škole je potrebné zvyšovať sebaúctu žiakov, podporovať vyjadrovanie pocitov, zabrániť šikanovaniu a násilnostiam v školskom prostredí a dôležitá je tiež komunikácia spojená so vzájomnou dôverou. Zvyšovanie frustračnej tolerancie a schopnosť adekvátne riešiť životné problémy patria k ťažiskovým úlohám primárnej prevencie. Škola musí byť bezpečným prostredím pre žiakov, jeho tvorbe je nutné venovať adekvátne pozornosť. Škola bez šikanovania a s pozitívnou klímou je vhodný ochranný faktor.

Pedagogickí a odborní zamestnanci škôl si musia všímať rizikové prejavy u žiakov. Žiaci musia vedieť, že ak im niekto ublíži alebo majú akýkoľvek vážny problém, môžu sa v škole obrátiť na akéhokoľvek, nielen triedneho učiteľa, prípadne odborných zamestnancov. Musia vedieť, že má význam zdôveriť sa. S mladými ľuďmi je nutné neustále komunikovať.

Značný potenciál na realizovanie prevencie poskytujú aj vychovávatelia v školských kluboch detí, ktoré navštevuje veľa žiakov mladšieho školského veku.

Aktuálne zmeny v školskej legislatíve sa dotýkajú aj oblasti prevencie rizikového a problémového správania žiakov, okrem iného zavádzajú pojem školský podporný tím, ktorý môže riaditeľ školy vytvoriť pre účely inkluzívneho vzdelávania. Členom školského podporného tímu je školský špeciálny pedagóg a všetci odborní zamestnanci príslušnej školy, členmi môžu byť aj iní pedagogickí zamestnanci.

Z ďalších zmien vzhľadom na tému príspevku možno spomenúť: *system poradenstva a prevencie (pôvodne systém výchovného poradenstva a prevencie)*. Tento systém tvoria zariadenia poradenstva a prevencie a v školách pedagogickí zamestnanci, školský podporný tím alebo odborní zamestnanci školy. Zariadeniami poradenstva a prevencie sú centrum poradenstva a prevencie, špecializované centrum poradenstva a prevencie, odborná činnosť sa uskutočňuje v súlade s výkonovými a obsahovými štandardmi výchovného poradenstva prostredníctvom podporných úrovní – zavádza sa 5-stupňový model.

Do realizácie prevencie rizikového či problémového správania žiakov musia byť zapojení učitelia, vychovávatelia i odborní zamestnanci školy. Medzi základné podmienky prevencie patrí vytváranie pozitívnej sociálnej klímy v škole, s otvorenými a priateľskými vzťahmi, snaha o vytvorenie atmosféry bez strachu a napätia. Pozitívna klíma dáva žiakom pocit bezpečia. Prevencia má prispievať k vytvoreniu takej sociálnej klímy, ktorá nie je priaznivá k podpore a rozvoju rizikového správania, snažiť sa, aby rizikové správanie nepripadalo ako žiaduce. Pedagogickí a odborní zamestnanci školy by mali žiakom poskytovať podporu a prejavovať záujem o ich prípadné problémy.

Príspevok je priebežným výstupom projektu KEGA 012KU-4/2022 *Bezpečnosť školského prostredia – nová výzva pre rozvoj vybraných kompetencií učiteľov základných a stredných škôl*.

Literatúra

- ▣ EMMEROVÁ, I.: Samovraždy detí a mládeže v Slovenskej republike – ich motívy a možnosti prevencie. In: *Pediatric pro praxi*. 2018, č. 5, s. 267 – 269. ISSN 1213-0494
- ▣ FISCHER, S. – ŠKODA, J.: *Sociální patologie. Analýza příčin a možností ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3
- ▣ JEDLIČKA, R. – KLÍMA, P. – KOŤA, J. – NĚMEC, J. – PILAŘ, J.: *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: 2004, 478 s. ISBN 80-7312-038-0
- ▣ KOCOURKOVÁ, J.: Sebeпоškození v adolescenci. In: KOUTEK, J. – KOCOURKOVÁ, J.: *Sebevražedné chování. Současné poznatky o suicidalitě a její specifika u dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2007, s. 73 – 79. ISBN 978-80-7367-349-9
- ▣ KOUTEK, J.: Suicidalita u adolescentů – rizikové faktory a prevence. In: *Pediatric pro praxi*. 2008, č. 5, s. 302 – 304. ISSN 1213-0494
- ▣ *Samovraždy a samovražedné pokusy v SR*. Bratislava. Dostupné na: <http://www.nczisk.sk>
- ▣ *Metodické doporučení MŠMT k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. (MŠMT-1999/2015)*.
- ▣ NEŠPOR, K.: Návykové choroby a sebaпоškození. In: *Sociální prevencia*. 2012, č. 1, s. 5 – 6. ISSN 1336-9679
- ▣ ONDREJKOVIČ, P.: Samovražednosť. In: ONDREJKOVIČ, P. a i.: *Sociální patológia*. Bratislava : 2000, s. 17 – 183. ISBN 978-80-224-1074-8
- ▣ PELOŠJAN, D.: Výskyt problémov a negatívnych dopadov počas zatvorených škôl v čase pandémie koronavírusu z pohľadu žiakov základných a stredných škôl. In: *Prevenčia*. 2022, č. 1, s. 25 – 32. ISSN 1336-3689
- ▣ ŠIRILOVÁ, Z. – LOVAŠ, L.: Sebaпоškození – jeho výskyt a hodnotenie. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 2012, č. 3, s. 261 – 273. ISSN 055-5574
- ▣ TICHÝ, L. – KRÍŽ, T. – BOŽÍK, M. – VOJTOVÁ, Z.: *Prevenčia rizikového správania. Štandardy*. 2022. www.vudpap.sk
- ▣ ZELINA, M.: Psychická odolnosť ako prevencia. In: *Prevenčia*. 2021, č. 1, s. 3 – 8. ISSN 1336-3689.
- ▣ ŽALUDEK, A. – DAVID, J. – MARX, D.: Časná identifikace sebevražedného chování u dětí a spolupráce mezi pediatrem a psychiatrem. In: *Pediatric pro praxi*. 2020, č. 4, s. 320 – 322. ISSN 1213-0494

Hranie hier u žiakov základných a stredných škôl

Mária JANKOVÁ

CVTI SR

Anotácia: článok prezentuje vybrané výsledky výskumu medzi žiakmi základných a stredných škôl zamerané na frekvenciu hrania online alebo offline hier, významné rozdiely podľa stupňa vzdelania, typu strednej školy, pohlavia, veku, kraja a porovnanie zistení s rokom 2019. Pozornosť je venovaná aj hranu hier za peniaze a súvislosti s gamblingom.

Kľúčové slová: online alebo offline hry (gaming), frekvencia hrania hier, socio-demografické rozdiely, hranie hier za peniaze, súvislosť s gamblingom.

Úvod

Za posledné dva roky, počas koronavírusovej pandémie, si prešla (nielen) slovenská spoločnosť dramatickými zmenami, ktoré boli a budú predmetom skúmania v nadchádzajúcom období. Jednou z nich je v dôsledku obmedzenia vychádzania, sociálneho kontaktu a dištančnej výučby výrazný nárast počtu žiakov základných a stredných škôl vo veku 12 až 18 rokov, ktorí sa denne venujú hranu online alebo offline hier.

Hry hrané na mobile, počítači alebo iných zariadeniach sú medzi deťmi a dospelými dostupné a jednoduché na ovládanie. Majú svoje pozitíva, ale aj negatíva. Podľa charakteru hier a času, ktorý mladí ľudia hraním strávia. Môžu mať relaxačnú, edukačnú alebo aj psychoterapeutickú funkciu. Samotné hranie hier nemá patologický charakter, ale môže sa ním stať, ak hranie zabraňuje jedincovi v socializácii, komunikácii s rodinou, s priateľmi alebo plneniu si povinností. Vtedy sa podľa medzinárodnej klasifikácie chorôb jedná už o syndróm závislosti od hrania hier. Charakterizuje ho znížená kontrola nad hraním hier, uprednostňovanie hrania pred ostatnými činnosťami a záujmami a pokračovanie v hraní aj napriek negatívnym dôsledkom. Okrem vzniku závislosti prináša hranie hier so sebou aj ďalšie riziká, predovšetkým preberanie negatívnych vzorcov správania v hrách s násilným obsahom. Výskumy tiež potvrdzujú, že nadmerné hranie hier má negatívny vplyv na emocionálne prežívanie (vznik úzkosti, depresie), osobnosť (zvýšená impulzivita, hostilita), zdravie a plnenie povinností (zhoršený prospech), (J. Maliňáková, 2020).

Aj to bolo jedným z dôvodov, že do výskumnej úlohy *Využívanie voľného času v online priestore u žiakov základných a stredných škôl*, bola zaradená problematika hrania hier, čo aj kontinuálne nadväzuje na predchádzajúce zisťovania v rokoch 2018 a 2019. Zber dát sa uskutočnil metódou dotazníkového zisťovania v októbri až novembri 2021 vo všetkých krajoch SR prostredníctvom profesionálnej agentúry pre zber dát. Výberový súbor tvorili žiaci 7., 8. a 9. ročníkov základných škôl a žiaci 1., 2. a 3. ročníkov stredných škôl (okrem konzervatórií). Výberový súbor žiakov spĺňa kritériá reprezentatívnosti vzhľadom na základný súbor žiakov základných a stredných škôl vo veku 12 až 18 rokov. Súbor bol vytvorený voľným kvótnym výberom so znáhodnením v poslednom kroku. Štatisticky bolo spracovaných spolu 2 565 dotazníkov (1 328 dotazníkov od žiakov základných škôl a 1 237 dotazníkov od žiakov stredných škôl). Väčšina výsledkov je uvádzaná pomocou popisnej štatistiky. V texte, grafoch alebo tabuľkách je uvedený percentuálny podiel prípadov v konkrétnych kategóriách, ktoré sa ďalej členia podľa stupňa vzdelania (ZŠ/SŠ), typu strednej školy (GYM/SOŠ), pohlavia (dievčatá/chlapci), veku (12 – 13 rokov, 13 – 14 rokov, 16 – 18 rokov) a kraja (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky, Nitriansky, Banskobystrický, Žilinský, Prešovský, Košický). Interpretované boli zistenia, pri ktorých sa potvrdil štatisticky významný vzťah na hladine významnosti $p < 0,05$ a miera asociácie vyššia alebo rovná jednej.

Výsledky zisťovania

Žiaci základných a stredných škôl majú dobre podmienky pre hranie hier v domácom prostredí. Mobilný telefón s prístupom na internet používa 95,8 %, prenosný počítač 75,6 %, stolný počítač 56,6 %, hernú konzolu 47,4 % a tablet 45,5 %. Prístup na internet potvrdilo až 95,4 % opýtaných. V štruktúre aktivít na internete patrí hranie hier po komunikácii s kamarátmi, rodinou, sledovaní videí a činnosti na sociálnych sieťach medzi frekventované aktivity. Takmer denne alebo denne sa im venuje až 45,1 % žiakov, párkrát do týždňa 19,2 %, párkrát do mesiaca 14,4 %. Hranie hier sa nevenuje iba pätina opýtaných (21,4 %). **To, s akou frekvenciou sa venujú žiaci základných a stredných škôl hranie online hier, diferencuje stupeň vzdelania, typ strednej školy, pohlavie, vek a kraj (tabuľka 1).**

Tabuľka 1 Hranie online hier (v %) – škola, pohlavie, vek

	Celá vzorka	ZŠ	SŠ	GYM	SOŠ	Dievčatá	Chlapci	12-13 rokov	14-15 rokov	16-18 rokov
Takmer každý deň/každý deň	45,1	50,5	39,3	32,8	42,8	28,5	61,5	54,3	47,3	37,5
1-2x za týždeň	19,2	20,0	18,2	19,0	17,8	20,8	17,5	18,8	20,3	18,3
1-2x za mesiac	14,4	14,7	14,0	15,6	13,1	19,0	9,8	12,2	16,4	13,4
Nikdy/takmer nikdy	21,4	14,8	28,5	32,6	26,3	31,6	11,3	14,6	16,0	30,9

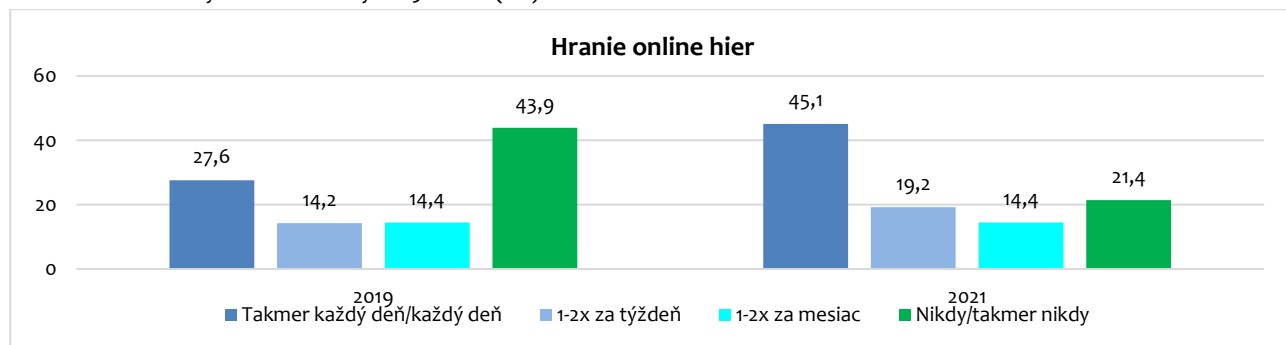
Hranie hier sa intenzívnejšie venujú žiaci základných škôl (50,5 %), podľa typu strednej školy žiaci stredných odborných škôl (42,8 %). **Najväčšie rozdiely sa zistili podľa pohlavia.** Väčšina chlapcov ich hráva denne alebo takmer denne (61,5 %), u dievčat to je necelá tretina (28,5 %) a výrazne viac dievčat potvrdilo, že hry nehrávajú vôbec (31,6 %; chlapci: 11,3 %). S vyšším vekom intenzita hrania hier klesá. Rozdiely podľa veľkosti miesta bydliska sa nepotvrdili. Najintenzívnejšie sa hranie hier venujú žiaci z Trnavského a Trenčianskeho kraja. Najväčší podiel žiakov, ktorí hry nehrávajú vôbec, má Prešovský kraj (35,1 %).

Tabuľka 2 Hranie online hier podľa kraja (v %)

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
Takmer každý deň/každý deň	45,7	58,4	52,2	47,5	37,9	40,2	32,3	43,7
1-2x za týždeň	21,9	17,6	18,3	14,8	18,4	24,1	16,8	21,5
1-2x za mesiac	15,6	11,2	12,7	14,8	15,1	14,1	15,9	15,8
Nikdy/takmer nikdy	16,8	12,8	16,8	23,0	28,7	21,6	35,1	19,0

I keď európsky výskum EU KIDS ONLINE potvrdil, že deti a dospelávajúci zo Slovenska (27 %) sa venujú online hrám denne v najmenšom počte (D. Smahel, H. Machackova, G. Mascheroni, L. Dedkova, E. Staksrud, K. Ólafsson, S. Livingstone a U. Hasebrink, 2020), **na základe porovnania našich údajov v rokoch 2019 a 2021 možno konštatovať, že došlo k výraznému nárastu počtu žiakov, ktorí sa venujú hranie hier denne (graf 1).** Hranie hier denne sa venuje o 17,5 percentuálnych bodov viac žiakov (nárast z 27,6 % v roku 2019 na 45,1 % v roku 2021). Vysvetlením môže byť, ako sme v úvode uviedli, presun aktivít žiakov do online priestoru v dôsledku obmedzení počas koronavírusovej pandémie.

Graf 1 Porovnanie výsledkov za roky 2019 a 2021 (v %)



Z ďalších zistení sa ukázalo, že **väčšina opýtaných (64,6 %) hry na internete nehráva za peniaze**. Naopak, 14,9 % potvrdilo, že mesačne minú za vylepšenie online hier určitý obnos peňazí. Najväčšiu skupinu tvorili žiaci, ktorí za hry minuli mesačne približne do 10 eur (38,9 %), nasledovala skupina žiakov, ktorá minula výrazne viac – 100 a viac eur (19,3 %), sumu od 10 do 20 eur priznalo o niečo menej opýtaných (16,8 %). Takmer každý desiaty žiak uviedol, že minul od 21 do 30 eur (8,4 %) a 6,9 % opýtaných od 31 do 50 eur. **V priemere žiaci mesačne za hry minuli 135,4 eur, polovica opýtaných menej ako 20 eur a polovica viac ako 20 eur.**

Druhostupňové triedenie ukázalo **štatisticky významné rozdiely podľa stupňa vzdelania, typu strednej školy, pohlavia, veku a kraja (tabuľka 3)**. Celkovo hry na mobile, počítači, tablete alebo hernej konzole hrávali častejšie žiaci základných škôl, avšak za peniaze ich hrával podobný počet (ZŠ: 15,1 %; SŠ: 14,7 %). Podľa typu strednej školy peniaze za hry míňali viac žiaci stredných odborných škôl, podľa pohlavia chlapci, podľa veku 15, 18 a 12-roční žiaci a podľa kraja najmä žiaci z Trnavského (24,1 %), Nitrianskeho (19,7 %) a Bratislavského kraja (18,8 %; TN: 16,6 %, ZA: 10,8 %, BB: 11,2 %, PO: 9,0 %, KE: 5,7 %).

Tabuľka 3 Hranie online hier za peniaze (v %) – škola, pohlavie, vek

	Celá vzorka	ZŠ	SŠ	GYM	SOŠ	Dievčatá	Chlapci	12-13 rokov	14-15 rokov	16-18 rokov
Hry hrávam za peniaze	14,9	15,1	14,7	9,8	17,3	5,2	24,7	14,1	14,7	15,3
Hry nehrávam za peniaze	64,6	71,0	57,7	59,1	56,9	64,5	64,5	73,9	68,1	55,8
Hry nehrávam vôbec	20,6	13,9	27,6	31,1	25,7	30,3	10,8	12,0	17,1	28,9

Okrem toho sa potvrdila súvislosť hrania hier na internete za peniaze s gamblingom (návšteva herne, stávkovej kancelárie alebo online hazard). **Žiaci, ktorí si online hry pravidelne „vylepšujú“ kupovaním robuxov, skinov, spinov a pod., sa častejšie venujú aj klasickému hazardu (tabuľka 4)**. V tejto súvislosti treba poznamenať, že i napriek obmedzeniam súvisiacim s vekom 18 rokov je alarmujúce, keď sa gamlingu denne venuje 5,1 % 12-ročných, 7,2 % 13-ročných, 6,1 % 14-ročných, 6,6 % 15-ročných, 8,3 % 16-ročných a 4,7 % 17-ročných žiakov základných a stredných škôl.

Tabuľka 4 Signifikantné rozdiely (v %)

Hranie hier	Návšteva herne, stávkovej kancelárie, online hazard	
	nikdy	súčet kategórií: 1-2x za rok/mesiac/týždeň, takmer každý deň/každý deň
Hry hrávam za peniaze	13,0	20,9
Hry nehrávam za peniaze	64,7	65,1
Hry nehrávam vôbec	22,2	14,0

Záver

V štruktúre mimoškolských aktivít u žiakov základných a stredných škôl patrí hranie hier medzi frekventované voľnočasové činnosti. Žiaci majú pre ich hranie v domácom prostredí vytvorené dobré podmienky. Pravdepodobne aj vplyvom pandémie, sa v porovnaní s predchádzajúcim zisťovaním v roku 2019, zlepšili. Zvýšil sa počet žiakov používajúcich mobil, stolný aj prenosný počítač a výrazne aj hraciu konzolu. Denne sa hraniu hier venuje až 45 % žiakov. Vo väčšej miere mladší žiaci, žiaci stredných odborných škôl, chlapci a podľa kraja najmä žiaci z Trnavského a Trenčianskeho kraja. V porovnaní s rokom 2019 (28 %) sa počet žiakov uvádzajúcich dennú frekvenciu hrania hier výrazne zvýšil (45 %). Aj keď je predpoklad, že väčšina žiakov nie je od hrania hier závislá, v dôsledku zvyšujúceho sa počtu žiakov hrájúcich hry pravidelne denne, môže sa zvýšiť aj počet detí a dospelých, u ktorých hrozí vznik závislosti od hrania hier so všetkými súvisiacimi negatívnymi dopadmi, napríklad vznikom úzkosti, depresie, zvýšenou impulzivitou, hostilitou, zanedbávaním školských povinností, zhoršením prospechu. Okrem zhoršeného duševného zdravia, problémov so správaním a zanedbávaním školských povinností, je tu aj ďalšie nezanedbateľné riziko, a to súvislosť medzi nákupom „vylepšení“ hier za peniaze (napríklad spinov, skinov, robuxov a pod.) a klasickým gamblingom. V našom prípade hraním automatov, stávkovaním športových zápasov alebo online hazardom.

Pre oblasť prevencie predstavuje trend presúvania aktivít žiakov vo voľnom čase do virtuálneho priestoru široké pole pôsobnosti. Pri probléme s nadmerným časom venovaným hraniu hier treba venovať pozornosť najmä povedomiu o potencionálnom riziku vzniku závislosti od hier. Tieto informácie by mohli byť súčasťou školského vzdelávacieho programu. Ďalej podporovať a naučiť žiakov sebamonitoringu, aby dokázali rozpoznať riziko jej vzniku. Okrem preventívneho pôsobenia školy, je dôležité zamerať sa aj na informovanie a podporu rodičov žiakov v oblasti prevencie a riešenia závislosti od hrania hier.

Literatúra

- ▣ JANKOVÁ, M.: Využívanie voľného času v online priestore z pohľadu žiakov základných a stredných škôl a výskyt online rizík u žiakov z pohľadu učiteľov. Záverečná správa z výskumu, CVTI SR 2022.
- ▣ MALIŇÁKOVÁ, M.: Závislosť na počítačových hrách v MKCH – 11. Psychosociálne centrum Košice. Dostupné z: <https://pscentrum.sk/zavislost-na-pocitacovych-hrach-v-mkch-11/>
- ▣ SMAHEL, D., MACHACKOVA, H., MASCHERONI, G., DEDKOVA, L., STAKSRUD, E., ÓLAFSSON, K., LIVINGSTONE, S., and HASEBRINK, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online. Doi: 10.21953/lse.47fdeqj010fo

Extrémizmus a jeho prejavy z pohľadu pedagógov základných a stredných škôl

Marianna PÉTIOVÁ

CVTI SR

Anotácia: v článku sú prezentované výsledky celoslovenského reprezentatívneho výskumu realizovaného v rokoch 2021 a 2022 zameraného na výskyt prejavov extrémizmu u žiakov základných a stredných škôl.

Kľúčové slová: žiaci základných a stredných škôl, extrémizmus, prejavy extrémizmu.

Úvod

Prejavy extrémizmu sú čoraz častejším spoločenským fenoménom, narušajú najmä hodnoty ľudských práv a slobôd. Patria sem rôzne verbálne prejavy – nadávky, urážky, vyhrážanie, vykrikovanie fašistických hesiel, ale i fyzické napadnutie osôb, negatívne výroky o niektorých skupinách ľudí, rasistické vyjadrenia v diskusiách, na internetových portáloch, výroba a rozširovanie rôznych extrémistických materiálov, ničenie majetku iných ľudí, vydávanie časopisov s touto tematikou, vylepovanie plagátov, zviditeľňovanie rôznych symbolov a znakov podporujúcich nenávisť voči určitým skupinám ľudí a podobne. Cieľom výskumu bolo zistenie názorov, postojov, informovanosti a osobných skúseností žiakov základných a stredných škôl s prejavmi extrémizmu a diskriminácie. Výskum bol realizovaný metódou dotazníkového zisťovania u žiakov základných a stredných škôl v rámci celého Slovenska. Výsledky boli interpretované v jednotlivých podsúboroch podľa vopred stanovených demografických znakov a spracované prostredníctvom štatistického programu SPSS. Interpretované boli najmä zistenia, u ktorých sa potvrdil štatisticky významný vzťah na hladine významnosti $p < 0,05$.

1 Charakteristika výskumného súboru

Súbor respondentov, žiakov základných a stredných škôl, tvorilo spolu 2 565 osôb. Dotazníky vyplnil približne rovnaký počet chlapcov (1 279) aj dievčat (1 286). Respondenti mali najčastejšie 14 rokov (583). V nižšom počte sa do výskumu zapojili aj respondenti vo veku 15 (445), 16 (439) a 17 rokov (424), resp. 13 rokov (348), nižší počet dotazníkov vyplnili najmladší (12 rokov: 208) a najstarší žiaci (18 rokov: 118). Viac ako polovicu opýtaných (1 328) tvorili žiaci základných škôl. V podsúbore žiakov stredných škôl sa do výskumu zapojilo 1 237 osôb, kde mali prevahu žiaci stredných odborných škôl (798) pred gymnazistami (439). Respondenti najviac pochádzali z Bratislavského kraja (394), nižší počet žil v Trenčianskom (341) a Trnavskom kraji (334), najnižšie zastúpenie mali opýtaní zo Žilinského kraja (273).

2 Názory žiakov základných a stredných škôl na prejavy extrémizmu

2.1 Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov

Pri vyhodnotení prejavov extrémizmu bola využitá technika zisťovania váženého aritmetického priemeru (strednej hodnoty – mean), podľa ktorej (od najnižšej po najvyššiu) bola zostavená *tabuľka 1*. Respondentom bola ponúknutá škála 9 najčastejších prejavov extrémizmu: *negatívne výroky o rase, národe, etnických skupinách, prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb* (napr. Rómovia, Židia, homosexuáli), *agresívne správanie s extrémistickým charakterom, nosenie oblečenia a symbolov propagujúcich extrémizmus* (nápisy, tetovanie), *zviditeľňovanie extrémizmu prostredníctvom tlačovín* (napr. letáky, časopisy, CD, internetové stránky), *propagácia extrémistických aktivít* (pochody, koncerty), *účasť na aktivitách, ktoré organizovali extrémisti a nosenie nebezpečných vecí* (nože, pálky, boxery). Z výsledkov výskumu vyplynulo, že respondenti sa v škole stretli najmä s negatívnymi vyjadreniami o rase a národe, s prejavmi nenávisti voči niektorým skupinám osôb a s agresívnym správaním svojich rovesníkov. Nižší počet opýtaných zažil v triednom kolektíve nosenie nebezpečných vecí, alebo symboly na oblečení, ktoré propagovali extrémizmus. Respondenti v najnižšom počte potvrdili, že spolužiaci sa chválili účasťou na aktivitách, ktoré extrémisti organizovali a propagovali ich aktivity a tlačoviny.

Tabuľka 1

Prejavy extrémizmu zaznamenané v triede	Áno	Nie	Mean
negatívne vyjadrenia o rase, národe, etnických skupinách...	44,8	55,2	1,55
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám (Rómovia, Židia...)	41,7	58,3	1,58
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	35,3	64,7	1,65
oblečenie propagujúce extrémizmus (trička, topánky)	13,1	86,9	1,87
propagácia extrémistických tlačovín (letáky, časopisy...)	7,2	92,8	1,93
propagácia extrémistických aktivít (pochody, demonštrácie...)	7,2	92,8	1,93
nosenie nebezpečných vecí (nože, pálky, boxery...)	18,6	81,4	1,81
účasť na extrémistických aktivitách (zrazy, koncerty...)	9,2	90,8	1,91
symboly propagujúce rasizmus (nápisy, tetovanie...)	12,3	87,7	1,88

Chlapci aj dievčatá najčastejšie uvádzali, že spolužiaci sa negatívne vyjadrovali o rase, národe a o niektorých etnických skupinách. Dievčatá zažili u rovesníkov aj prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb, chlapci sa vo vyššej miere stretli s agresívnym správaním s extrémistickým charakterom, videli u spolužiakov oblečenie propagujúce rasizmus, ale aj častejšie uvádzali, že spolužiaci v triede propagovali extrémistické tlačoviny a aktivity, ktoré tieto skupiny organizovali, prípadne sa ich zúčastnili. Takmer rovnaký počet opýtaných z obidvoch skupín uviedol, že ich rovesníci nosili rôzne extrémistické symboly. Zo zistení vyplýva, že chlapci sa častejšie v triednych kolektívoch stretli s prejavmi extrémizmu než dievčatá (*tabuľka 2*).

Tabuľka 2

Prejavy extrémizmu zaznamenané v triede	Chlapci	Dievčatá
negatívne vyjadrenia o rase, národe, etnických skupinách...	42,5	46,8
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám (Rómovia, Židia...)	38,6	44,7
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	36,8	33,6
oblečenie propagujúce extrémizmus (trička, topánky)	13,8	12,4
propagácia extrémistických tlačovín (letáky, časopisy)	8,6	5,8
propagácia extrémistických aktivít (pochody, demonštrácie...)	7,8	6,5
nosenie nebezpečných vecí (nože, pálky, boxery...)	20,4	16,8
účasť na extrémistických aktivitách (zrazy, koncerty...)	10,0	8,4
symboly propagujúce rasizmus (nápisy, tetovanie...)	12,5	12,2

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Opýtaní vo veku 12, 14, 15, 16, 17 a 18 rokov uvádzali v najvyššej miere, že ich spolužiaci sa negatívne vyjadrovali o rase, národe a o etnických skupinách, zatiaľ čo 13-roční žiaci v najvyššej miere uvádzali prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb (*tabuľka 3*). 15-roční respondenti častejšie než ostatní zaznamenali agresívne správanie s extrémistickým podtónom, pričom respondenti vo veku 17 rokov videli, že ich spolužiaci nosia oblečenie zviditeľňujúce extrémizmus. 18-roční žiaci mali najviac

skúseností s propagáciou extrémistických aktivít a tlačovín, s nosením nebezpečných vecí a s extrémistickými symbolmi a títo respondenti sa vo vyššom počte než ostatní dozvedeli aj o účasti spolužiakov na extrémistických podujatiach. S prejavmi extrémizmu sa u svojich rovesníkov v triede najčastejšie stretli najstarší opýtaní, najlepšia situácia bola v skupine žiakov vo veku 12 a 13 rokov.

Tabuľka 3

Prejavy extrémizmu zaznamenané v triede	12 rokov	13 rokov	14 rokov	15 rokov	16 rokov	17 rokov	18 rokov
negatívne vyjadrenia o rase, národe...	40,8	33,8	39,3	52,0	46,6	51,2	52,6
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám	38,8	34,4	37,1	46,9	43,6	46,7	46,6
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	37,9	31,8	31,8	40,3	34,6	36,5	36,2
oblečenie propagujúce extrémizmus	7,3	9,0	10,1	14,2	15,8	19,8	17,5
propagácia extrémistických tlačovín	3,4	4,3	4,5	11,2	9,7	6,2	12,9
propagácia extrémistických aktivít	4,9	4,6	6,2	8,6	7,8	7,6	13,8
nosenie nebezpečných vecí	11,2	12,1	15,6	22,4	21,6	19,9	31,9
účasť na extrémistických aktivitách	8,3	6,1	6,4	11,0	11,5	9,7	16,4
symboly propagujúce rasizmus	6,3	10,7	11,0	14,8	14,7	11,4	17,2

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Obidve skupiny stredoškôľakov (SOŠ: 49,6 %, G: 46,3 %) uvádzali, že spolužiaci sa negatívne vyjadrovali o rase, národe a etnických skupinách. Žiaci stredných odborných škôl vo vyššej miere zaznamenali v triednom kolektíve propagovanie aktivít (SOŠ: 8,2 %, G: 6,4 %) a tlačovín, ktoré tieto skupiny organizovali (SOŠ: 10,7 %, G: 5,3 %) a ich účasť na rôznych extrémistických podujatiach (SOŠ: 11,6 %, G: 8,9 %). Títo opýtaní zároveň častejšie zažili u spolužiakov prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb (SOŠ: 46,4 %, G: 40,6 %), videli ich nosiť oblečenie (SOŠ: 18,9 %, G: 11,4 %) a symboly propagujúce extrémizmus (SOŠ: 15,2 %, G: 9,1 %), ako aj rôzne nebezpečné veci (SOŠ: 22,6 %, G: 20,3 %). Približne rovnaký počet opýtaných z obidvoch typov stredných škôl zažil v triednom kolektíve agresívne správanie s extrémistickým charakterom (SOŠ: 35,6 %, G: 35,5 %).

Opýtaní žijúci v Bratislavskom, Trnavskom, Nitrianskom, Žilinskom, Banskobystrickom, Prešovskom a v Košickom kraji najčastejšie počuli od spolužiakov negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách, iba respondenti z Trenčianskeho kraja vo vyššom zastúpení uviedli, že zažili v triednom kolektíve prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb (tabuľka 4). Žiaci z Trnavského kraja sa častejšie než ostatní stretli s propagáciou extrémistických aktivít, s ich oblečením, so symbolmi a nosením rôznych nebezpečných vecí. Zo zistení vyplynulo, že prejavy extrémizmu videli v triede najmä žiaci základných a stredných škôl pochádzajúci z Trnavského kraja, menej týchto negatívnych skúseností mali opýtaní s trvalým bydliskom v Žilinskom a v Košickom kraji.

Tabuľka 4

Prejavy extrémizmu v triede	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
negatívne vyjadrenia o rase, národe...	39,6	52,4	40,5	47,4	37,5	47,4	52,3	40,6
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám	38,2	48,9	42,5	46,1	34,9	42,0	44,2	38,2
agresívne správanie s extrém. charakterom	33,4	34,4	39,6	34,2	32,7	32,2	36,5	27,4
oblečenie propagujúce extrémizmus	13,0	21,3	10,3	11,4	10,3	13,0	15,2	9,7
propagácia extrémistických tlačovín	6,9	10,7	4,1	7,1	4,0	5,8	12,3	6,6
propagácia extrémistických aktivít	8,4	10,5	3,5	7,8	7,7	5,8	8,2	4,5
nosenie nebezpečných vecí	21,9	31,2	18,8	19,2	14,7	15,0	17,3	6,9
účasť na extrémistických aktivitách	10,7	11,4	5,6	10,1	10,3	7,8	13,0	6,3
symboly propagujúce rasizmus	13,2	18,3	10,6	8,5	7,4	13,3	15,2	10,1

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Stredoškôľáci aj žiaci základných škôl sa v najvyššom počte stretli u spolužiakov s negatívnymi vyjadreniami o rase, národe a etnických skupinách, aj s prejavmi nenávisti voči niektorým skupinám. Žiaci základných škôl vo vyššej miere zažili v triede aj agresívne správanie s extrémistickým charakterom, žiaci stredných škôl uviedli aj oblečenie propagujúce extrémizmus a nosenie nebezpečných vecí.

Prezentované zistenia potvrdili, že všetky prejavy extrémizmu okrem agresívneho správania, boli omnoho častejšie evidované u stredoškôľakov, žiaci základných škôl sa s nimi stretli v nižšej miere. Zo zistených dát je zrejmé, že v stredných školách je nutné venovať viac pozornosti najmä preventívnym opatreniam, ale tiež je potrebné venovať čas aj rozhovorom so žiakmi, napríklad na triednických hodinách alebo pri výučbe iných predmetov. Je dôležité, aby pedagógovia poznali názory a postoje svojich žiakov a v prípade potreby ich mohli spoločne s rodičmi korigovať.

Tabuľka 5

Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov podľa k typu školy	ZŠ	SŠ
negatívne vyjadrenia o rase, národe, etnických skupinách...	41,3	48,5
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám (Rómovia, Židia...)	39,3	44,3
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	35,7	33,9
oblečenie propagujúce extrémizmus (tričká, topánky)	10,2	16,3
propagácia extrémistických tlačovín (letáky, časopisy)	5,7	8,7
propagácia extrémistických aktivít (pochody, demonštrácie...)	6,8	7,5
nosenie nebezpečných vecí (nože, pátky, boxery...)	15,6	21,8
účasť na extrémistických aktivitách (zrazy, koncerty...)	7,9	10,6
symboly propagujúce extrémizmus (nápisy, tetovanie...)	11,6	13,0

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Komparácia dát ukázala, že sa od roku 2016 znížil počet respondentov, ktorí počuli od spolužiakov negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách, stretli sa s agresívnym správaním s extrémistickým charakterom, zaznamenali rôzne prejavy nenávisti voči určitým skupinám osôb, zažili propagovanie ich tlačovín a aktivít. Klesol počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí videli u rovesníkov v triede rôzne nebezpečné veci, symboly propagujúce extrémistické hnutie, aj účasť na extrémistických aktivitách. Za sledované obdobie sa nezmenil iba počet opýtaných, ktorých spolužiaci nosili oblečenie zviditeľňujúce extrémizmus.

Prezentované zistenia potvrdili, že od roku 2016 sa znížil počet respondentov, ktorí sa v triednom kolektíve stretli so všetkými uvedenými extrémistickými prejavmi, okrem oblečenia propagujúceho extrémizmus. Porovnanie troch najčastejších prejavov extrémizmu v školskom prostredí ukázalo, že v rokoch 2016, 2017, 2018, 2019 a 2021 dominovali najmä negatívne vyjadrenia o rase, národe a niektorých etnických skupinách, prejavy nenávisti voči niektorým skupinám osôb a agresívne správanie mladých ľudí s extrémistickým charakterom.

Tabuľka 6

Prejavy extrémizmu u spolužiakov	2016	2017	2018	2019	2020	2021
negatívne vyjadrenia o rase, národe...	49,4	62,9	49,7	70,0	43,4	44,8
prejavy nenávisti voči niektorým skupinám	50,2	68,5	44,2	64,2	38,0	41,7
agresívne správanie s extrémistickým charakterom	38,2	57,8	44,5	60,6	14,6	35,3
oblečenie propagujúce extrémizmus	13,0	26,4	9,9	26,6	13,0	13,1
propagácia extrémistických tlačovín	8,4	13,2	11,2	14,9	6,9	7,2
propagácia extrémistických aktivít	11,7	15,6	20,4	17,0	7,2	7,2
nosenie nebezpečných vecí	25,2	33,0	17,4	32,1	17,8	18,6
účasť na extrémistických aktivitách	10,4	13,3	16,1	15,1	8,8	9,2
symboly propagujúce rasizmus	15,6	29,4	9,3	26,0	13,6	12,3

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

2.2 Frekvencia výskytu prejavov extrémizmu

S prejavmi extrémizmu sa v školskom prostredí často stretlo 7,8 % opýtaných, pričom občas ich zažilo až 64,1 % respondentov. Len necelá tretina (28,1 %) žiakov základných a stredných škôl prezentovala názor, že tieto negatívne prejavy sa v ich triede nevyskytovali. Chlapci (9,2 %, dievčatá: 6,1 %) sa vo vyššom počte stretli v triedach s častými prejavmi extrémizmu, dievčatá ich vo vyššej miere zažili občas (67,1 %, chlapci: 61,3 %). Tieto negatívne skúsenosti nemalo 29,5 % chlapcov a 26,8 % dievčat. S prejavmi extrémizmu sa v školskom prostredí stretli častejšie chlapci než dievčatá.

Najstarší opýtaní zažili vo vyššom počte časté prejavy extrémizmu, pričom u 17-ročných respondentov bol vo vyššej miere zaznamenaný ich občasný výskyt (tabuľka 7). S týmto závažným negatívnym javom sa nikdy nestretla viac než tretina žiakov vo veku 13 a 14 rokov, zatiaľ čo v skupine najstarších respondentov rovnako odpovedalo len 18,1 % opýtaných. Zistenia ukázali, že prejavy extrémizmu v školskom prostredí najčastejšie zažili stredoškólační vo veku 17 a 18 rokov, pričom v najnižšej miere ich videli opýtaní vo veku 13 a 14 rokov.

Tabuľka 7

Prejavy extrémizmu sa v triede vyskytujú (v %)	12 rokov	13 rokov	14 rokov	15 rokov	16 rokov	17 rokov	18 rokov
často	6,3	6,6	5,2	8,5	10,5	7,8	12,9
občas	63,1	56,4	57,7	68,2	66,4	71,8	69,0
vôbec	30,6	37,0	37,1	23,3	23,1	20,4	18,1

Približne rovnaký počet opýtaných z obidvoch typov stredných škôl (SOŠ: 9,0 %, G: 9,6 %) videl v triedach časté prejavy extrémizmu a občas sa s nimi stretli žiaci stredných odborných škôl (70,4 %, G: 65,4 %). Tento závažný negatívny jav nezažila asi štvrtina (25,1 %) gymnazistov a pätina (20,6 %) žiakov stredných odborných škôl.

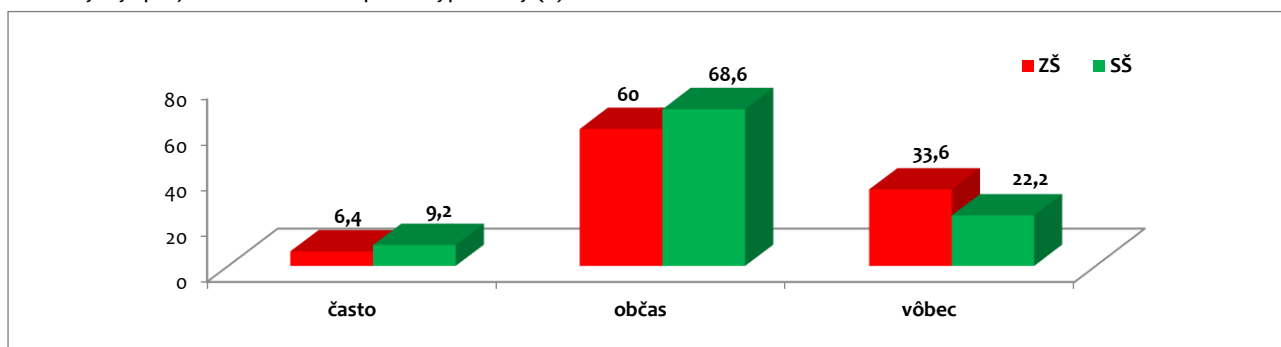
S častými extrémistickými prejavmi sa v školskom prostredí stretávali respondenti s trvalým bydliskom v Nitrianskom kraji. Občasné prejavy extrémizmu v triede prezentovali najčastejšie mladí respondenti Trenčianskeho a Prešovského kraja. Tieto negatívne skúsenosti nemala asi tretina oslovených žiakov základných a stredných škôl z Bratislavského a z Košického kraja, v Nitrianskom kraji rovnako odpovedala len necelá štvrtina opýtaných. Zo zistení je zrejme, že prejavy extrémizmu v školskom prostredí najčastejšie zažili respondenti z Nitrianskeho kraja, v najnižšej miere sa s nimi stretli opýtaní s trvalým bydliskom v Košickom kraji (tabuľka 8).

Tabuľka 8

Prejavy extrémizmu sa v triede vyskytujú	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
často	9,4	7,8	5,3	11,7	6,3	7,8	6,0	7,3
občas	60,5	64,7	67,4	65,3	66,2	63,3	67,0	59,0
vôbec	30,1	27,5	27,3	23,0	27,5	28,9	27,0	33,7

Zistené údaje potvrdili, že stredoškólační sa vo vyššom počte stretli s častými (SŠ: 9,2 %, ZŠ: 6,4 %), aj s občasnými prejavmi extrémizmu (SŠ: 68,6 %, ZŠ: 60,0 %). Názor, že v ich triede sa tieto negatívne prejavy nevyskytovali, prezentovala tretina (33,6 %) žiakov základných škôl a 22,2 % stredoškólačkov (porovnanie v grafe 1).

Graf 1 Výskyt prejavov extrémizmu podľa typu školy (%)



Zo zistených výsledkov vyplynulo, že prejavy extrémizmu v školskom prostredí zažili vo výrazne vyššej miere stredoškólační než žiaci základných škôl. Aj tieto zistenia poukazujú na nutnosť preventívnych opatrení v stredných školách, pretože v tomto type škôl dochádza výrazne častejšie k prejavom extrémizmu než v základných školách. Komparácia dát ukázala, že oproti zisteniam z roku 2016 sa zvýšil počet opýtaných, ktorí videli v škole časté prejavy extrémizmu a výrazne sa zvýšil počet respondentov, ktorí sa s nimi v tomto prostredí stretli iba občas. Výrazne klesol počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí ich vôbec nezažili. Najhoršia situácia bola v roku 2020, tento údaj je druhý najvyšší. V rokoch 2016 a 2018 najvyšší počet opýtaných

nezaznamenal v triede žiadne extrémistické prejavy, v rokoch 2017, 2019, 2020 a 2021 prevládali respondenti, ktorí ich v triede občas zažili. Túto negatívnu situáciu by mohla eliminovať lepšia informovanosť mladých ľudí o extrémizme, jeho ideológii a prejavoch, čo by prispelo aj k ich väčšej ochrane pred týmto nebezpečným javom.

Tabuľka 9

Prejavy extrémizmu sa v triede vyskytujú	2016	2017	2018	2019	2020	2021
často	5,6	7,8	4,7	8,4	10,3	7,8
občas	34,0	54,6	34,7	48,4	63,7	64,1
vôbec	60,4	37,6	60,6	43,2	26,0	28,1

2.3 Miesta, kde sa respondenti s prejavmi extrémizmu stretli

Prejavy extrémizmu môžu byť rôzne. Od nevhodných verbálnych prejavov, ktorými urážajú niektoré skupiny ľudí, cez psychické násilie, grafické prejavy znázorňujúce ich symboliku, násilné akcie jednotlivcov alebo skupín, spojené s fyzickým násilím voči ľuďom a ničením ich majetku, manifestačné pochody extrémnej pravice s cieľom pripomenutia si niektorých historických udalostí, až po umiernenějšíe (legitímne) pôsobenie politickej strany v existujúcom systéme. Na Slovensku existuje aj pravicovo orientovaná hudobná scéna, ktorá sa dostáva do povedomia mladých ľudí prostredníctvom koncertov, vydávaných CD nosičov, prípadne rôzne tlačoviny (letáky, noviny...), nápisy na viditeľných miestach, až po elektronické médiá a internet.¹

Až 60,8 % opýtaných sa s prejavmi extrémizmu stretlo na internete a na sociálnych sieťach, viac než polovica respondentov ich zažila v škole (53,5 %) alebo v rovesníckej skupine (55,8 %). Na ulici (20,7 %) sa s nimi stretla pätina opýtaných a 10,6 % oslovených získalo tieto negatívne skúsenosti v domácom prostredí. V televíznom vysielaní ich videlo len 1,2 % respondentov. S prejavmi extrémizmu sa nikdy nestretlo 12,7 % oslovených žiakov a až 15,1 % opýtaných si na tieto situácie nedokázalo spomenúť. Prezentované zistenia ukázali, že prejavy extrémizmu majú dominanciu na internete a na sociálnych sieťach, ale výrazné postavenie má aj škola a rovesnícka skupina, kde sa žiaci základných a stredných škôl pohybujú pomerne často a dlhodobo.

S prejavmi extrémizmu sa nikdy nestretlo 14,6 % chlapcov a 10,9 % dievčat, ale 15,6 % dievčat a 14,7 % chlapcov uviedlo, že si na tieto situácie nevie spomenúť. Obe skupiny respondentov (dievčatá: 54,8 %, chlapci: 59,1 %) zažili prejavy extrémizmu najčastejšie na internete a na sociálnych sieťach. Chlapci sa s nimi stretli v rovesníckej skupine (56,3 %, dievčatá: 54,1 %), dievčatá získali tieto negatívne skúsenosti vo vyššej miere v škole (53,8 %, chlapci: 52,2 %), doma (dievčatá: 11,2 %, chlapci: 9,9 %) a na ulici (dievčatá: 23,1 %, chlapci: 18,1 %). Približne rovnaký počet opýtaných (dievčatá: 1,0 %, chlapci 1,4 %) videl takéto prejavy v televízii.

Respondenti vo veku 12, 13, 14, 15, 17 a 18 rokov zažili prejavy extrémizmu najčastejšie na sociálnych sieťach a 16-roční respondenti ich videli predovšetkým v rovesníckej skupine. Najstarší opýtaní sa s extrémistickými prejavmi stretli vo vyššej miere v škole a na ulici. 17-roční žiaci ich častejšie zažili v domácom prostredí. Prostredníctvom televízneho vysielania videli extrémistické prejavy najmä 15-roční respondenti. Žiadne skúsenosti s nimi nemali 13-roční respondenti a na tieto situácie si nevedeli najčastejšie spomenúť žiaci vo veku 14 rokov. Najviac skúseností s prejavmi extrémizmu mali žiaci vo veku 17 a 18 rokov, zatiaľ čo najlepšia situácia bola v skupine respondentov vo veku 12 a 13 rokov (tabuľka 10).

Tabuľka 10

Miesta, kde sa žiaci stretli s prejavmi extrémizmu	12 rokov	13 rokov	14 rokov	15 rokov	16 rokov	17 rokov	18 rokov
škola	46,8	44,4	45,2	58,1	58,8	61,6	68,1
rovesnícka skupina	53,7	45,8	46,4	59,2	62,9	65,4	65,5
doma	10,2	8,4	7,6	11,2	12,6	13,5	12,9
ulica	11,7	11,0	20,1	21,5	24,3	27,7	28,6
internet	58,5	52,4	53,1	67,7	61,6	67,9	73,3
TV, médiá	0,5	0,9	1,7	2,0	0,9	0,8	0,3
nikde	13,2	17,3	13,6	13,9	10,8	9,5	9,5
nevie	16,1	19,0	23,0	9,6	12,8	10,4	8,6

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

¹ Mikulčíková, A.: Súčasný pravicový extrémizmus – jeho príčiny, možné podoby a prejavy. In: Grešková, L.: Náboženské korene pravicového extrémizmu. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2021. ISBN 978-80-89096-42-8, s. 29.

Žiaci stredných odborných škôl zažili prejavy extrémizmu častejšie na internete (66,9 %, G: 61,7 %), v rovesníckej skupine (64,9 %, G: 59,5 %) a v škole (60,8 %, G: 59,7%), pričom gymnazisti sa s nimi vo vyššej miere stretli na ulici (25,5%, SOŠ: 24,2%) a v domácom prostredí (14,4 %, SOŠ: 12,7 %). Gymnazisti častejšie nemali s prejavmi extrémizmu žiadne skúsenosti (13,4 %, SOŠ: 10,4 %) a vo vyššom počte než žiaci stredných odborných škôl (SOŠ: 10,3 %, G: 13,4 %) si na tieto situácie ani nedokázali spomenúť. Možno konštatovať, že viac osobných skúseností s extrémizmom mali žiaci stredných odborných škôl než gymnazisti.

Skúsenosti s prejavmi extrémizmu získali všetci opýtaní najmä na internete a na sociálnych sieťach, pričom túto skutočnosť najčastejšie uvádzali respondenti pochádzajúci z Trnavského a z Nitrianskeho kraja. V rovesníckej skupine sa s nimi stretli najmä opýtaní žijúci v Prešovskom kraji. Respondenti z Banskobystrického kraja ich častejšie zažili v domácom prostredí. Oslovení žiaci základných a stredných škôl pochádzajúci z Nitrianskeho kraja videli extrémistické prejavy vo vyššej miere než ostatní v škole a na ulici. Respondentom s trvalým bydliskom v Bratislavskom kraji sprostredkovala prejavy extrémizmu televízia. Nikdy sa s prejavmi extrémizmu nestrela až necelá pätina opýtaných z Košického kraja, v Bratislavskom kraji rovnako odpovedalo len 7,9 % oslovených žiakov. Z prezentovaných údajov je zrejmé, že najviac osobných skúseností s prejavmi extrémizmu mali respondenti pochádzajúci z Nitrianskeho kraja, lepšia situácia bola zistená u respondentov z Bratislavského a Košického kraja.

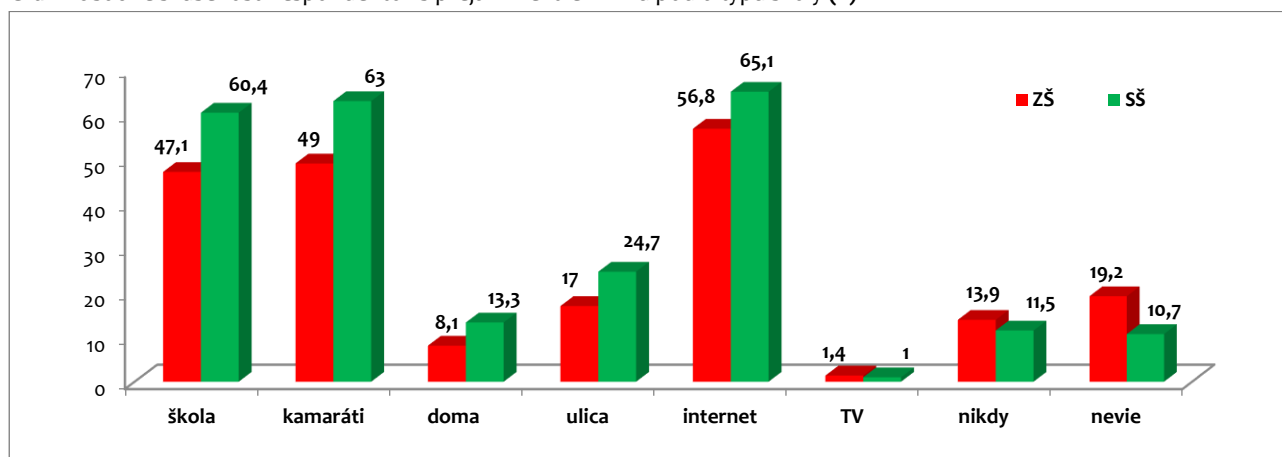
Tabuľka 11

Miesta, kde žiaci sa stretli s prejavmi extrémizmu	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
škola	55,1	52,7	56,3	60,7	51,7	51,2	55,5	43,4
rovesnícka skupina	52,5	57,2	53,7	58,1	54,6	57,7	60,0	52,4
doma	7,6	9,9	10,6	14,0	7,7	15,9	10,0	9,7
ulica	24,1	20,1	19,6	26,0	20,7	13,7	22,7	17,0
internet	55,6	66,2	61,3	65,6	55,7	62,1	63,9	55,2
TV, médiá	2,0	1,5	1,2	1,0	0,7	0,7	1,8	0,3
nikde	7,9	13,2	15,2	10,7	11,4	12,3	12,7	19,8
nevie	21,6	13,8	11,1	12,3	15,5	16,7	14,8	13,9

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Obidve skupiny respondentov zažili prejavy extrémizmu na internete a na sociálnych sieťach. Žiaci stredných škôl získali tieto negatívne skúsenosti vo vyššom počte v škole, v rovesníckej skupine, na ulici alebo doma. Približne rovnaký počet opýtaných z obidvoch typov škôl videl extrémistické prejavy v televíznom vysielaní (porovnanie v grafe 2). Žiaci základných škôl vo vyššom počte tieto negatívne skúsenosti nemali, prípadne si na dané situácie nevedeli spomenúť. Prezentované údaje opäť potvrdili, že stredoškooláci mali s prejavmi extrémizmu výrazne viac skúseností než žiaci základných škôl.

Graf 2 Osobné skúsenosti respondentov s prejavmi extrémizmu podľa typu školy (%)



Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Komparácia dát ukázala, že od roku 2016 klesol počet opýtaných, ktorí nemali skúsenosti s prejavmi extrémizmu, ale výraznejšie sa zvýšil počet respondentov, ktorí si tieto situácie nepamätali. Vo veľkej miere sa zvýšil počet žiakov základných a stredných škôl, ktorí sa s prejavmi extrémizmu stretli na internete a stúpol aj počet respondentov, ktorí ich videli v škole, v rovesníckej skupine a v domácom prostredí.

Oproti zisteniam z roku 2016 sa znížil počet opýtaných, ktorí ich zažili na ulici, prípadne im ich sprostredkovala televízia. Za sledované obdobie výrazne stúpol počet respondentov, ktorí sa s extrémizmom a jeho prejavmi stretli nielen na internete a na sociálnych sieťach, ale i v škole, v rovesníckej skupine a doma.

Zaujímavé je zistenie, že v rokoch 2016 až 2018 bolo najčastejším zdrojom týchto negatívnych skúseností televízne vysielanie, pričom v rokoch 2019 až 2021 získal prioritu internet a sociálne siete. Z uvedeného je zrejmé, že šírenie myšlienok extrémizmu sa vo veľkej miere prenieslo do virtuálneho sveta, kde sú jeho autori anonymní a môžu ovplyvniť omnoho viac osôb ako v reálnom svete, kde by mohli byť za propagáciu tohto spoločensky nežiaduceho javu potrestaní.

Tabuľka 12

Miesta, kde sa žiaci stretli s prejavmi extrémizmu	2016	2017	2018	2019	2020	2021
škola	20,2	18,7	11,2	19,1	33,2	53,5
rovesnícka skupina	14,9	14,4	8,8	13,4	15,1	55,8
doma	5,2	3,6	2,2	3,3	2,6	10,6
ulica	25,6	24,2	18,6	22,7	32,3	20,7
internet	16,6	32,3	20,6	30,2	55,0	60,8
TV, médiá	30,5	28,6	37,5	26,2	18,3	1,2
nikde	22,4	20,8	23,3	17,0	17,9	12,7
nevie	0,5	0,6	0,8	1,9	8,9	15,1

Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli odpovedať prostredníctvom viacerých možností.

Záver

Prezentované zistenia potvrdili, že od roku 2016 sa znížil počet respondentov, ktorí počuli od spolužiakov negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách, stretli sa s agresívnym správaním s extrémistickým charakterom, zaznamenali rôzne prejavy nenávisť voči určitým skupinám osôb, zažili propagovanie ich tlačovín a aktivít. **Za sledované obdobie sa znížil počet respondentov, ktorí sa v triednom kolektíve stretli s extrémistickými prejavmi.**

Od roku 2016 sa zvýšil počet opýtaných, ktorí videli v škole časté prejavy extrémizmu a výrazne sa zvýšil aj počet respondentov, ktorí sa s nimi v tomto prostredí stretli iba občas.

Z uvedených zistení je zrejmé, že oproti zisteniam z roku 2016 bol zaznamenaný **výrazne vyšší počet opýtaných, ktorí mali skúsenosti s prejavmi extrémizmu** a znížil sa počet žiakov, ktorí tieto zlé skúsenosti nemali.

Prezentované údaje potvrdili, že od roku 2016 sa výrazne **zvýšil** počet respondentov, ktorí sa s týmto negatívnym javom stretli nielen **na internete a na sociálnych sieťach, ale i v škole, v rovesníckej skupine a doma**. Znížil sa počet opýtaných, ktorí zažili prejavy extrémizmu na ulici, prípadne ich videli v televíznom vysielaní. Oproti zisteniam z roku 2016 klesol počet opýtaných, ktorí tieto negatívne skúsenosti nemali, aj keď sa výraznejšie zvýšil počet žiakov, ktorí si na tieto nepríjemné situácie nedokázali spomenúť.

Výsledky výskumu potvrdili, že extrémizmus patrí v školskom prostredí k závažným sociálno-patologickým javom. Pre zníženie jeho výskytu v základných a v stredných školách odporúčame:

- « Poskytnúť žiakom v rámci výučby dostatok vedomostí o histórii Slovenska. Tieto poznatky môžu získať priamo na vyučovaní, ale i návštevou filmových a divadelných predstavení, múzeí a podobne.
- « V interkultúrnej výchove oboznámiť žiakov so základnými poznatkami o demokracii, tolerancii, rešpektovaní iných kultúr a naučiť ich dodržiavať ľudské práva.
- « Venovať viac pozornosti problematike holokaustu a antisemitizmu, pretože niektorí žiaci majú voči Židom vytvorené neodôvodnené predsudky.

- « Venovať viac pozornosti problematike rasizmu, extrémizmu a xenofóbie už v základných školách, pretože je zrejmé, že mnohí žiaci majú vytvorené negatívne názory a postoje k cudzincom žijúcim u nás a k osobám odlišným od majoritnej skupiny obyvateľstva.
- « Zvyšovať právne vedomie žiakov, poskytnúť im vedomosti o trestnej činnosti extrémistov a učiť ich zodpovednosti za svoje konanie. Je nutné, aby pedagógovia jednoznačne odmietli všetky prejavy extrémizmu.
- « Pri využívaní nových moderných komunikačných technológií naučiť žiakov nedôverovať neovereným zdrojom poznatkov, naučiť ich vyhľadávať informácie na spoľahlivých stránkach, aj si ich vedieť overiť.
- « Všímať si správanie, oblečenie a vyjadrovanie žiakov s cieľom identifikovať prejavy extrémizmu a spoločne s rodičmi a odborníkmi ich prostredníctvom účinných výchovných opatrení eliminovať.
- « Pri realizácii preventívnych opatrení zameraných na elimináciu prejavov extrémizmu spolupracovať s viacerými inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami.

Literatúra

- ▣ MIKULČÍKOVÁ, A.: *Súčasný pravícový extrémizmus- jeho príčiny, možné podoby a prejavy*. In: Grešková, L.: *Náboženské korene pravícového extrémizmu*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2021. ISBN 978-80-89096-42-8
- ▣ PÉTIOVÁ, M.: *Extrémizmus z pohľadu žiakov základných a stredných škôl*. Záverečná správa z výskumu. Bratislava : CVTI SR 2022.
- ▣ SMOLÍK, J.: *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno : Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5288-8

Prevenca v období dištančného vzdelávania z pohľadu pedagógov základných a stredných škôl

Mgr. Katarína DEÁKOVÁ

CVTI SR

Anotácia: príspevok obsahuje výsledky prieskumu realizovaného u pedagógov základných a stredných škôl v školskom roku 2020/2021, teda v období prechodu edukácie z prezenčnej formy na dištančnú a naopak. Výsledky vypovedajú o problémoch, s ktorými sa v tomto období pedagógovia najčastejšie stretávali, o riešení prevencie, aj účasti vo vzdelávaní v oblasti prevencie.

Kľúčové slová: prevencia, pedagógovia, žiaci, základné školy, stredné školy, dištančná edukácia, online edukácia, ohrozenia žiakov, online priestor, spolupráca s rodinou.

Úvod

Pandemické opatrenia, zatvorené alebo čiastočne zatvorené školy¹ priniesli zo sebou viacero následkov. To, že je prevencia dôležitá aj v takom náročnom období potvrdzujú výsledky analýzy zo 16. augusta 2021 organizácie IPčko.sk, ktorá prevádzkuje internetovú linku dôvery pre mladých ľudí. Za 6 mesiacov v období pandémie pracovníci linky zaznamenali 48 % nárast kontaktov, najdominantnejšou skupinou boli mladí vo veku 15 – 18 rokov (28 %). Z celkového počtu kontaktov 11 % ľudí používalo sebapoškodzovaciu stratégiu ako zvládaciu stratégiu, z toho 30 % boli mladí ľudia vo veku 15 až 18 rokov a 23 % mladých ľudí vo vekovej kategórii 15 – 18 rokov kontaktovalo linky dôvery, ktoré patria pod organizáciu IPčko.sk v akútnej suicídálnej kríze. Dôsledkom pandemických opatrení a absencie osobných sociálnych vzťahov sa zvýšili aj ťažkosti v rovesníckych vzťahoch (8 %; v roku 2020: 4 %)². Počas dištančného vzdelávania bolo dôležité venovať sa aj prevencii žiakov, upraviť podmienky pre preventívne aktivity a predchádzať tak negatívnym javom nielen vo virtuálnom priestore. Aj to bol dôvod, aby sme prostredníctvom dotazníka zistili, aké možnosti riešenia prevencie a rizikového správania mali pedagógovia, aké mali poznatky ohrozovania žiakov v online priestore a ako spolupracovali s rodinou žiaka v čase prechodu z prezenčnej formy edukácie na dištančnú a naopak. Zber empirických dát sa uskutočnil metódou omnibusového dotazníka pre pedagógov základných a stredných škôl na celom území Slovenskej republiky v októbri a novembri 2021. Spracovaných bolo 322 dotazníkov, z toho 145 vyplnili pedagógovia zo základných škôl a 171 zo stredných škôl. Použité boli otvorené otázky, aby sa respondenti mohli vyjadriť slobodne, svojimi slovami, bez preddefinovaných formulácií názorov.

Výsledky zisťovania

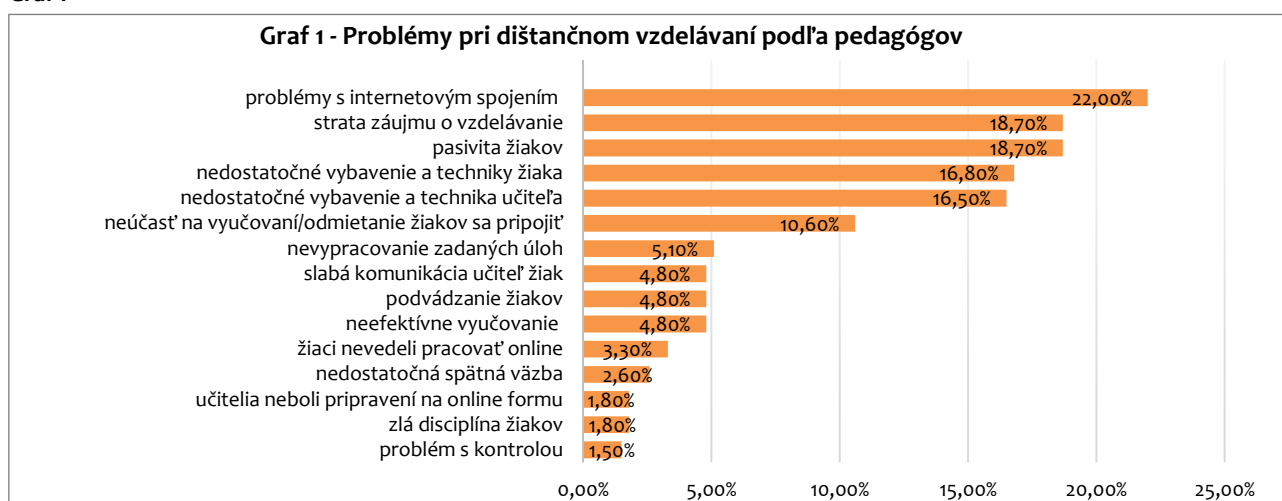
Výsledky prieskumu ukázali, že počas školského roka 2020/2021 sa s **problémami** pri dištančnom vzdelávaní **nestretlo** len **11,6 %** pedagógov. Najviac **technických problémov** uviedli respondenti s **pripájaním sa na internet** a nedostatkom dát (22,0 %/60), **s nedostatočným vybavením** a technikou u žiakov, aj u **učiteľov** (16,8 %/16,5 %). Uviedli aj ďalšie problémy – neschopnosť žiakov pracovať s technikou online, slabá komunikácia medzi učiteľom a žiakom, neefektívne vyučovanie, problém s kontrolou žiakov a pedagógovia nedostávali od žiakov spätnú väzbu.

¹ Deáková, K.: Výskyt šikanovania v základných a stredných školách v školskom roku 2020/2021, časopis Prevencia č. 1/2022, CVTI SR: Prehľad výsledkov u študentov stredných škôl v TAD2 (1998) na Slovensku a porovnanie chlapcov (n = 566, vek = 15,93) a dievčat (n = 471, vek = 15,91) (cvtisr.sk).

² Štatistika kontaktov – 6 mesiacov pomoci, IPčko.sk, 16. 8. 2021. Dostupné na: <https://ipcko.sk/statistika-kontaktov-6-mesiakov-pomoci/>

Podľa pôsobenia opatrení a domácej izolácie žiakov, vo vzťahu k vyučovaniu, patrili podľa pedagógov k najčastejším problémom **strata záujmu** žiakov o vzdelávanie a **pasivita žiakov** na online hodinách. Pedagógovia sa stretávali aj s **neúčastou na vyučovaní a odmietaním žiakov pripojiť sa**. K ďalším problémom patrili aj **nevypracovanie zadaných úloh, podvádžanie a zlá disciplína** žiakov (graf 1).

Graf 1



Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože niektorí respondenti uviedli viacero druhov problémov, s ktorými sa počas dištančného vzdelávania stretli.

Pedagógovia zo všetkých krajov za najfrekvencovanejšie označili problémy s internetovým pripojením a málo dát, stratu záujmu žiakov o vzdelávanie a stratu motivácie, ako aj pasivitu žiakov a nedostatočné vybavenie technikou žiaka aj učiteľa. Údaje podľa typu školy sú spracované v tabuľke 1. Celkový počet presahuje 100 %, pretože niektorí respondenti uvádzali viacero problémov.

Tabuľka 1 Najčastejšie problémy pri dištančnom vzdelávaní podľa pedagógov podľa školy

Identifikovaný problém	ZŠ	SŠ
Problémy s internetovým pripojením/nedostatok dát	19,8 %	23,1 %
Strata záujmu o vzdelávanie	18,1 %	19,2 %
Pasivita žiakov na hodinách	19,0 %	18,6 %
Nedostatočné vybavenie a technika žiaka	13,8 %	19,2 %
Nedostatočné vybavenie a technika učiteľa	16,4 %	16,7 %
Neúčast' žiakov na vyučovaní/odmietanie pripojiť sa	6,9 %	13,5 %
Nevypracovanie zadaných úloh	4,3 %	5,8 %
Slabá komunikácia	2,6 %	6,4 %
Podvádzanie žiakov	4,3 %	5,1 %
Neefektívne vyučovanie	7,8 %	2,6 %
Nestretlo sa s problémami	20,7 %	16 %

Podľa pedagógov základných aj stredných škôl problémy s internetovým pripojením, aj strata záujmu o vzdelávanie, resp. pasivita žiakov na hodinách mala najvyššie zastúpenie pri dištančnom vzdelávaní. Prevažne učitelia stredných škôl uvádzali aj nedostatočné technické vybavenie u žiaka (19,2 %; ZŠ: 13,8 %) a učiteľa (16,7 %; ZŠ: 16,4 %), ktorí rovnako častejšie uviedli aj slabú komunikáciu, podvádžanie žiakov a nevypracovanie úloh. Respondenti zo základných škôl častejšie oproti stredným školám uviedli aj neefektívne vyučovanie (7,8 %; SŠ: 2,6 %) a každý piaty respondent zo základnej školy vypovedal, že sa so žiadnymi problémami pri dištančnom vyučovaní nestretol (20,7 %; respondenti zo SŠ: 16,0 %).

Z dotazníkového zberu dát u respondentov žiakov a pedagógov v oblasti rizikového správania a problémov počas dištančného vzdelávania považujeme pre prax za užitočné pozrieť sa aj na pohľad žiakov, aj keď podľa počtu respondentov žiakov a pedagógov nie je možné porovnávať tieto dve skupiny. Z hľadiska metodológie je podstatná aj rozdielnosť otázok, kým pedagógovia odpovedali na otvorené otázky, žiaci si odpovede vyberali z viacerých možností. Z analýzy Dávida Pelošjana: *Výskyt problémov a negatívnych dopadov počas zatvorených škôl v čase pandémie koronavírusu z pohľadu žiakov základných a stredných škôl*³ vyplýva, že najviac žiakov počas dištančného vzdelávania považovalo za problém **nedostatočné internetové pripojenie (62,8%), stratu záujmu o učenie a vyučovanie (45,6%/45,4%), úzkosť a nepohodu (26,9%), chýbajúci počítač/laptop/tablet, nedostatočné digitálne zručnosti (22,3%)**. Počas dištančného vzdelávania nemalo žiadne väčšie problémy **17,5 % žiakov oproti 11,6 % pedagógom**.

Tabuľka 2 Problémy počas dištančného vzdelávania podľa žiakov a pedagógov

Por.	Žiaci	Pedagógovia
1.	Nedostatočné internetové pripojenie	Nedostatočné pripojenie na internet
2.	Strata záujmu o učenie	Strata záujmu o vzdelávanie
3.	Strata záujmu o vyučovanie	Pasivita žiakov
4.	Úzkosť a nepohoda	Nedostatočné vybavenie a technika žiaka
5.	Chýbajúci počítač/laptop/tablet	Nedostatočné vybavenie a technika učiteľa
6.	Nedostatočné digitálne zručnosti	Neúčast' na vyučovaní/odmietanie žiakov pripojiť sa

Poradie problémov na základe frekvencie podľa žiakov aj pedagógov potvrdzuje, že **najväčším problémom bolo nedostatočné pripojenie na internet**. Medzi technické problémy zaradili obe skupiny respondentov aj nedostatočné vybavenie technikou. Zhoda bola zistená aj v identifikovaných problémoch, ktoré sa týkali dištančnej výučby netechnického charakteru, kde mala zastúpenie strata záujmu o vzdelávanie, pasivita žiakov na hodinách, neúčast' žiakov na vyučovaní, odmietanie žiakov pripojiť sa alebo si zapnúť kameru. Žiaci uvádzali okrem toho aj úzkosť a nepohodu, nedostatočné digitálne zručnosti.

Identifikované problémy počas dištančného vzdelávania môžeme považovať aj za bariéry pre absolvovanie niektorej z foriem vzdelávania pedagógov a riešenie otázok prevencie pedagógmi počas dištančného vzdelávania. Zaujímalo nás, či v období pandemických opatrení sa pedagógovia zúčastnili niektorej z foriem vzdelávania. Z 322 respondentov uviedlo len **28,5 % (91)**, že sa počas školského roku (2020/2021) **zúčastnili nejakého školenia, odborného seminára, konferencie, webinára**, či inej formy vzdelávania. Nevzdelávalo sa 71,5 % (228) respondentov.

Graf 2



81,8 % respondentov sa vzdelávalo online a 18,2 % respondentov offline. Témy vzdelávania sú spracované v *tabuľke 3*.

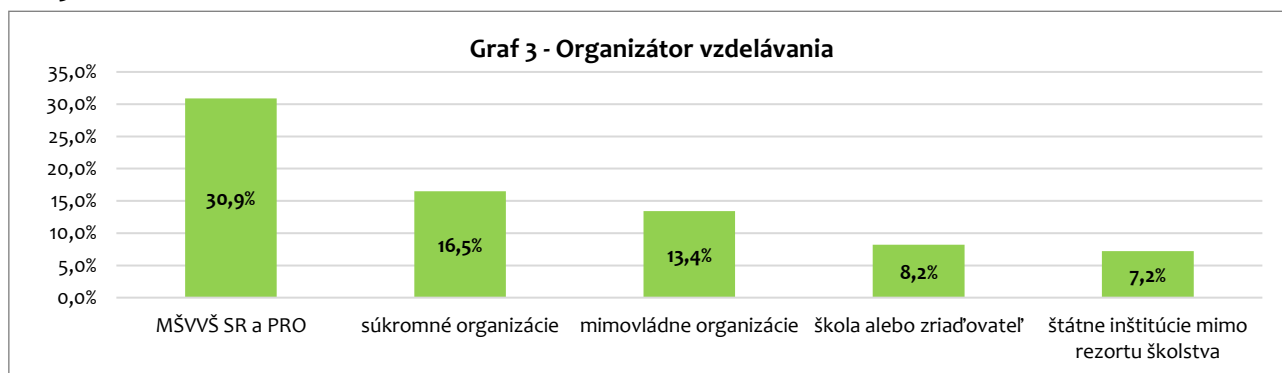
³ Pelošjan, D. 2022: Výskyt problémov a negatívnych dopadov počas zatvorených škôl v čase pandémie koronavírusu z pohľadu žiakov základných a stredných škôl, Časopis Prevencia č. 1/2022, dostupné na: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//prevencia/Prevencia_1_2022-.pdf

Tabuľka 3 Témy vzdelávania, ktoré absolvovali pedagógovia počas dištančného vzdelávania

1.	Odborné témy (finančná gramotnosť, geografia, história a pod.)	21,4
2.	Digitálna/online výučba	17,5
3.	Diferencované vzdelávanie	10,7
4.	Kritické myslenie	10,7
5.	Rozširujúce štúdium	6,8
6.	Extrémizmus, rasizmus a migrácia	5,8
7.	Kybernetická bezpečnosť	3,9
8.	Ľudské a detské práva	3,9
9.	Klíma triedy	2,9
10.	Práca so žiakmi ŠVVP	2,9
11.	Globálne vzdelávanie	1,9
12.	Médiá a ich vplyv na žiaka	1,0
13.	Testové hodnotenie žiakov	1,0

Vzdelávanie, ktoré absolvovali respondenti, prevažne realizovalo Ministerstvo školstva vedy, výskumu a športu SR a jeho priamoriadené organizácie (30,9 %/30 respondentov). Zastúpenie mali aj súkromné organizácie, mimovládne organizácie, resp. v nižšom počte aj zriaďovatelia, štátne inštitúcie mimo rezortu školstva. Spolu 15,5 % (15) respondentov si nepamätalo organizátora vzdelávania, ktorého sa v danom období zúčastnili.

Graf 3

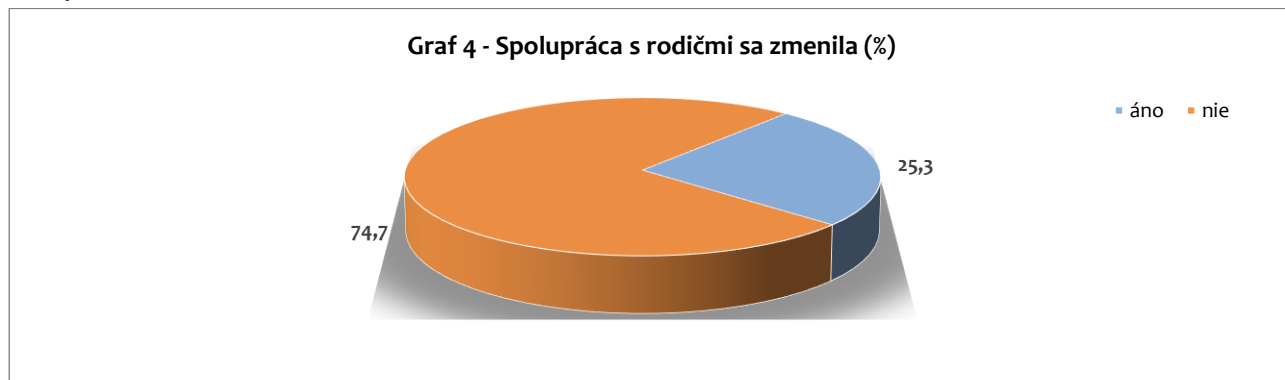


Z prieskumu IVP *Hlavné zistenia z dotazníkového prieskumu v ZŠ a SŠ o priebehu dištančnej výučby v školskom roku 2019/2020* vyplynulo, že v prípade opätovného uzatvorenia škôl by sa potrebovalo v rôznych oblastiach dištančnej výučby vzdelávať takmer 80 % učiteliek a učiteľov, počas uzatvorenia škôl absolvovala takéto vzdelávanie necelá polovica z nich. Z našej analýzy realizovanej za školský rok 2020/2021 vyplýva, že **takéto vzdelávanie absolvovala menej ako tretina** z nich. Preto v ďalšom výskume odporúčame zamerať sa na bariéry a možnosti nastavenia a podpory pedagógom v tejto oblasti.

Spolupráca rodiny a školy je považovaná v kontexte prevencie rizikového správania ako kľúčová [Smiková, 2018 :31], preto sme zisťovali ako sa zmenila komunikácia a spolupráca učiteľov a rodičov žiakov v čase protipandemických opatrení a izolácie žiakov v domácom prostredí. Až 74,7 % respondentov uviedlo (296), že sa spolupráca s rodičmi nezmenila, bola rovnaká ako pred obdobím Covidu 19, ale **25,3 % (75) pedagógov** uviedlo, že sa **spolupráca s rodičmi žiakov zmenila**, zintenzívil sa kontakt (32,5 %) a 22,1 % respondentov uviedlo, že častejšie využívali elektronickú komunikáciu, komunikáciu cez platformu edupage a spoluprácu formou telefonického kontaktu.

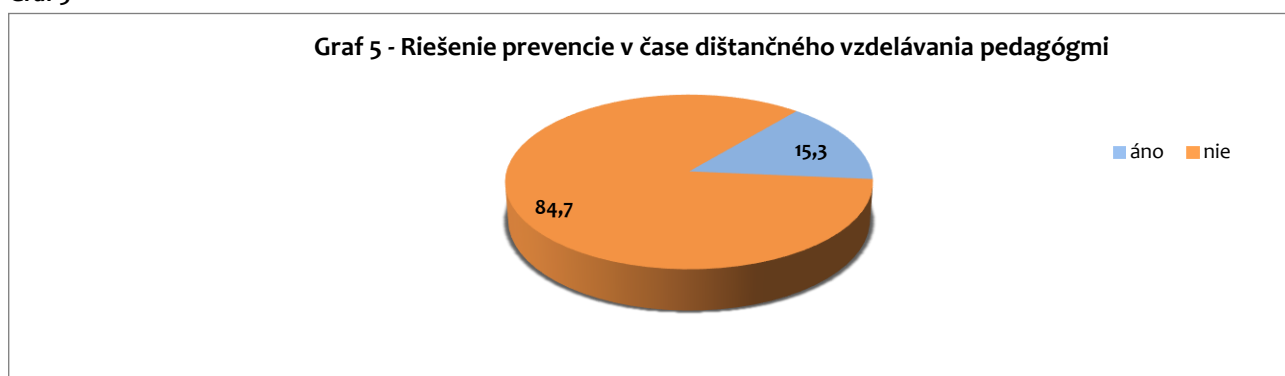
Z uvedených zistení vyplýva, že štvrtina pedagógov označila zmenu v komunikácii s rodičmi. Keďže bez podpory rodičov/zákonných zástupcov sú podmienky problematické nielen pre dištančné vzdelávanie, navrhujeme pre ďalší výskum podrobnejšie analyzovať spoluprácu s rodičmi, komunikáciu školy aj v oblasti prevencie a riešenia rizikového správania a využívania programov pri spolupráci s rodinou aj počas prezenčnej formy vzdelávania.

Graf 4



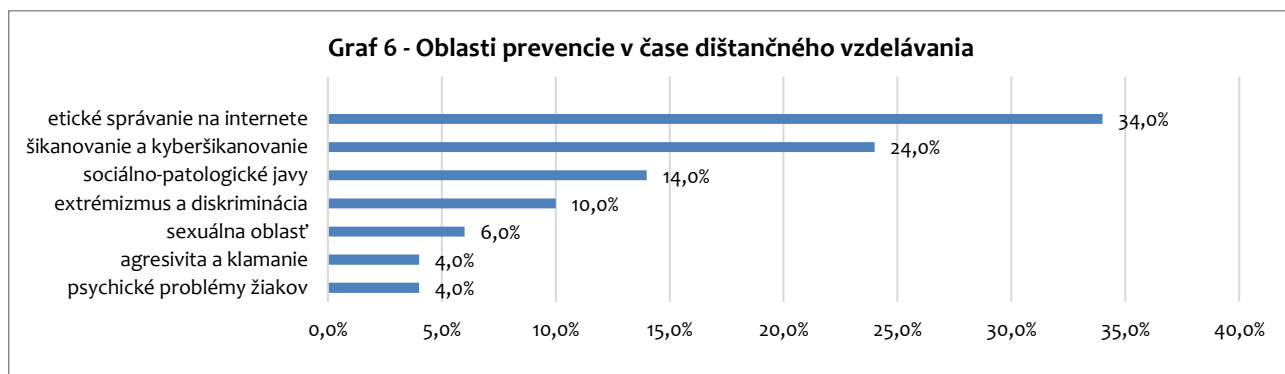
Počas pandemického obdobia riešilo len 15,3 % respondentov so žiakmi otázky prevencie násillia, rizikového správania, či iných sociálno-patologických javov, to znamená, že počas dištančného vzdelávania zaradili do edukácie preventívne aktivity, alebo požiadali školského psychológa, sociálneho pedagóga, koordinátora prevencie alebo odborníka z CPPPaP, či inej inštitúcie zaoberajúcej sa prevenciou detí a mládeže o spoluprácu.

Graf 5



Najfrekvencovanejšia bola prevencia v oblasti **etického správania na internete, šikany a kyberšikany, aj téma sociálno-patologických javov, prevencia extrémizmu a diskriminácie**. Nižšie zastúpenie bolo zistené pri prevencii v **sexuálnej oblasti, agresivite a klamaní, psychických problémov žiakov** (graf 6).

Graf 6



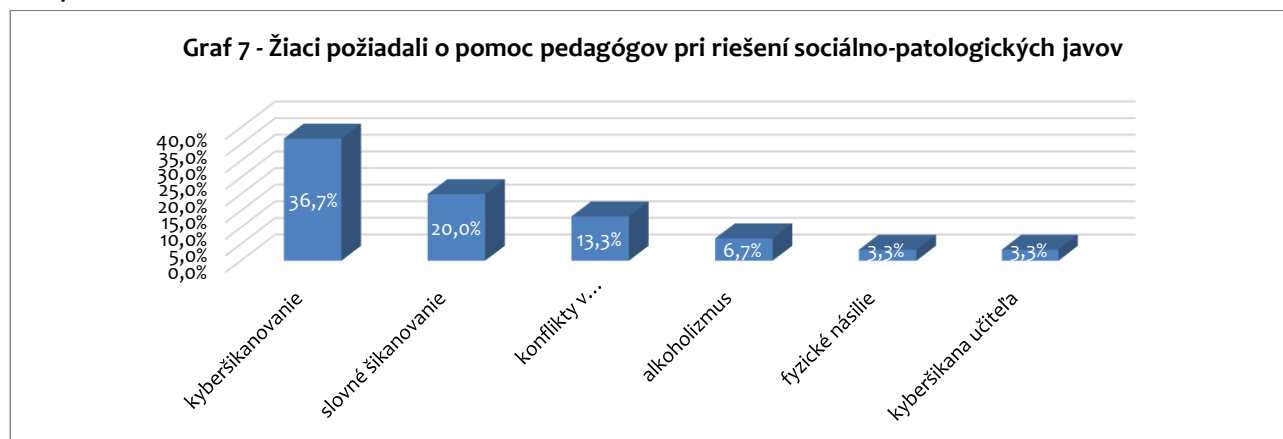
Zo zistení vyplýva, že 15,3 % pedagógov vedelo reagovať na zmenu prostredia edukácie do virtuálneho priestoru a snažili sa preventívne pôsobiť aj v témach, ktoré so sebou online priestor prináša. Avšak podľa počtu je to stále veľmi nízky počet. Alarmujúce je však číslo respondentov, ktorí sa prevenciu v čase dištančného vzdelávania vôbec nevenovali (84,7 %).

V základných školách riešilo otázky prevencie násillia, rizikového správania 12,4 % pedagógov (v stredných školách: 17,5 %), ale až 87,6 % respondentov zo základných škôl prevenciu počas dištančného vzdelávania neriešilo (v stredných školách: 82,5 %).

Zo zverejnených informácií o zvýšení domáceho násillia pri izolácii vyplývajúcej z pandemických opatrení⁴ a v súlade so zákonom č. 305/2005 o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele⁵ sme zisťovali, či žiaci požiadali učiteľov o pomoc pri riešení násillia, rizikového správania alebo sociálno-patologických javov. Väčšina respondentov 89,8 % (230) odpovedala, že ich žiak o pomoc nepožiadaval, avšak 10,2 % uviedlo, že ich žiak o pomoc požiadaval, najčastejšie išlo o **kyberšikanovanie a slovné šikanovanie** (graf 7).

Počas dištančného vzdelávania bolo v školách ako vzdelávacích inštitúciách šikanovanie najväčším rizikovým javom. Ako sme očakávali, vo väčšom rozsahu sa prenieslo do online priestoru spolu s dištančným vyučovaním 36,7 % (v šk. roku 2019/2020 to bolo 26,4 % podľa koordinátorov prevencie⁶, čo je nárast o 10,3 percentuálnych bodov za jeden rok). Potvrdili sa aj konflikty v rovesníckej skupine, vystúpil aj problém s alkoholizmom a fyzickým násillím, ktoré v čase domácej izolácie môže byť potvrdením domáceho násillia. Nezanedbateľný je aj fenomén kyberšikanovania učiteľa ako ústredného cieľa pomsty alebo zosmiešnenia zo strany žiaka.

Graf 7



V druhostupňovej analýze sme zisťovali, koľko pedagógov, ktorí sa stretli s niektorým z druhov ohrozenia žiakov na internete, zároveň riešili so žiakmi aj otázky prevencie:

- « 46,52 % (134) respondentov sa stretlo u žiakov s **kyberšikanovaním**, z toho len 20,9 % (28) respondentov riešilo otázky prevencie počas dištančného vzdelávania.
- « 40,28 % (116) pedagógov sa stretlo s **násillnými obsahmi** u žiakov, ale len 16,4 % (19) z nich sa venovali otázkam prevencie.
- « 30,21 % (87) identifikovalo **sexuálne obsahy**, z ktorých sa otázkam prevencie venovalo 20,7 % (18) pedagógov.

⁴ Domáce násillie (nielen) v čase pandémie, Ministerstvo vnútra SR:

https://www.minv.sk/swift_data/source/romovia/np_covid/komunikacne_materialy/krizove_situacie/13.%20ZDR%20Domace%20nasillie.pdf

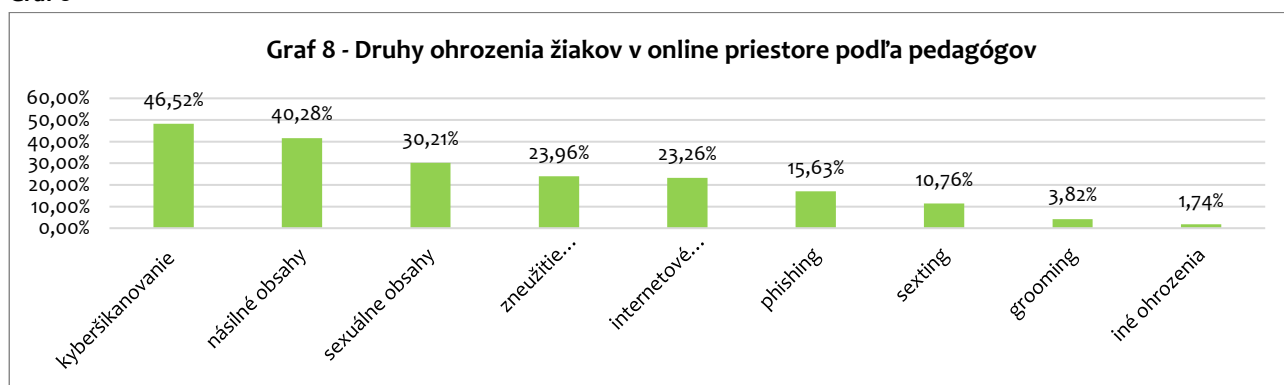
⁵ Zákon č. 305/2005 Z. z. § 8 ods. 1 a ods. 2 má dieťa právo požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv, o. i. aj školu a školské zariadenie aj bez vedomia rodičov.

⁶ Janková M., 2020: Prevencia a riešenie šikanovania a kyberšikanovania v základných a stredných školách z pohľadu koordinátorov prevencie, dostupné na: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/prevencia/Prevencia_a_riesenie_sikanovania_a_kyberšikanovania_v_ZS_a_SS_z_pohladu_koordinatorov_prevencie.pdf

- « **Zneužitie osobných údajov** uviedlo **23,96 %** (69) respondentov, z toho **14,5 %** (10) sa venovalo prevencii.
- « **S internetovými podvodmi** u žiakov sa stretlo **23,26 %** (67) pedagógov, otázky prevencie riešilo z nich len **20,9 %** (14) pedagógov.
- « **Phishing** identifikovalo **15,63 %** (45) pedagógov, z toho **28,9 %** (13) sa venovalo prevencii.
- « **Sexting** identifikovalo **10,76 %** (31) respondentov, z toho **29,0 %** (9) sa venovalo prevencii.
- « **Grooming** ako súčasť kyberšikanovania určilo **3,82 %** (11) respondentov, z toho **36,4 %** (4) sa venovalo prevencii.

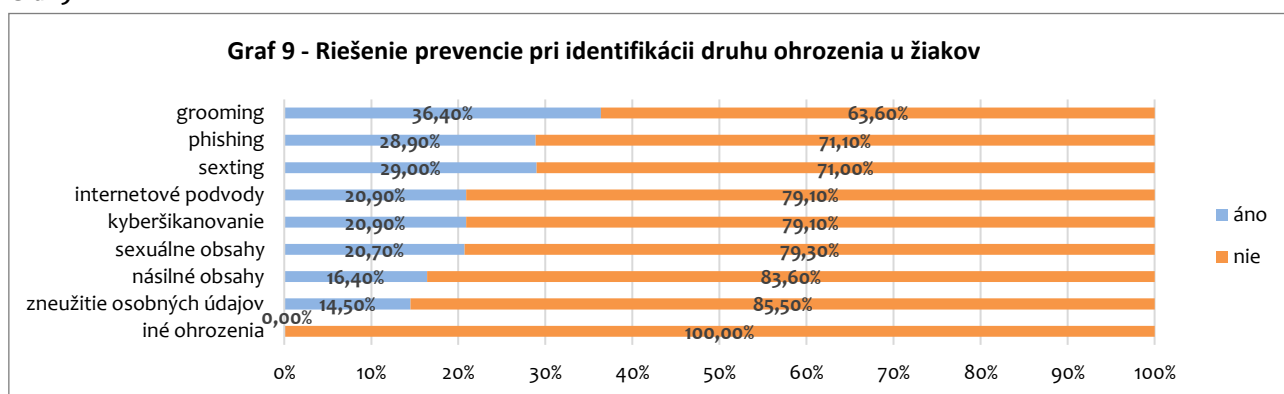
Zistené dáta sú prehľadne uvedené v grafoch 8 a 9:

Graf 8



Poznámka: Súčet presahuje 100 %, pretože respondenti mohli označiť viacero ponúknutých odpovedí – druhov ohrození, s ktorými sa stretli.

Graf 9



Zhrnutie

- « V čase dištančného vzdelávania sa pedagógovia stretávali s rôznymi problémami. Z hľadiska bariér technického charakteru označili za najviac frekventované problémy s internetovým pripojením a nedostatok dát, nedostatočné technické vybavenie žiaka, aj učiteľa.
- « Za najfrekventovanejšie problémy netechnického charakteru uvádzali pedagógovia stratu záujmu o vzdelávanie, pasívnosť a nepracovanie žiakov na hodinách, neúčasť žiakov na vyučovaní a odmietanie sa pripojiť.

- « Menšia tretina (28,5 %) respondentov uviedla, že sa počas posledného školského roka (2020/2021) zúčastnili školenia, odborného seminára, konferencie, webinára, či inej formy vzdelávania (nevzdelávalo sa 71,5 % respondentov). Najviac vzdelávacích aktivít organizovalo MŠVVŠ SR a jeho priamoriadené organizácie.
- « Štvrtina pedagógov označila zmenu v komunikácii s rodičmi počas dištančného vzdelávania. Zintenzívnil sa kontakt, využívaná bola elektronická komunikácia, komunikácia cez platformu edupage, aj formou telefonického kontaktu.
- « V čase dištančného vzdelávania 15,3 % pedagógov dokázalo reagovať na zmenu prostredia edukácie do virtuálneho priestoru a snažili sa preventívne pôsobiť aj v témach, ktoré so sebou online priestor prináša. Najčastejšie to bola prevencia v oblasti etického správania na internete, šikanovania a kyberšikanovania, sociálno-patologických javov, extrémizmus a diskriminácia, resp. agresivita a klamanie.
- « Z prieskumu bolo zistené, že 10,2 % respondentov uviedlo, že ich žiak požiadal o pomoc pri riešení rizikového správania alebo sociálno-patologických javov. Najčastejšie išlo o šikanovanie, ktoré zostáva najväčším rizikovým javom v školách, vo väčšom rozsahu sa prenieslo aj do online priestoru kyberšikanovanie (36,7 %/v šk. r. 2019/2020: 26,4 % z pohľadu koordinátorov prevencie⁷, nárast o +10,3 percentuálneho bodu za jeden školský rok). Potvrdili sa aj konflikty v rovesníckej skupine.

Zistenia z dotazníkového prieskumu by mali priniesť podnety k diskusii o zmenách v oblasti prevencie a školskej politiky tak, aby sa stala efektívnou v praxi, a to nielen počas dištančného vzdelávania. Napriek tomu, že najväčšou bariérou v čase dištančného vzdelávania pedagógov bolo internetové pripojenie a nedostatok dát, **je potrebné identifikovať a eliminovať ďalšie bariéry, ktoré bránia pedagogickým zamestnancom, ktorí sú súčasťou systému poradenstva a prevencie⁸, implementovať univerzálnu/prímárnu prevenciu do edukačného procesu, najmä vtedy, ak pedagóg identifikuje niektoré z druhov ohrozenia dieťaťa, rizikového správania či sociálno-patologických javov.**

Je potrebné podporiť vzdelávanie pedagógov v témach prevencie a monitorovania rizikového správania žiakov. Výsledky prieskumu predkladajú návrhy na ďalšie témy pre zisťovanie z oblasti prevencie v školách a v školských zariadeniach, najmä rozdiely v čase dištančnej a prezenčnej edukácie, následky dištančného vzdelávania podľa pedagógov (napr. problémy žiakov so socializáciou po návrate do škôl), spolupráce s rodičmi, s CPPPaP, PZ SR, odborom sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, občianskymi združeniami a ďalšími inštitúciami zaoberajúcimi sa prevenciou.

Literatúra

- ☒ IPčko.sk: Štatistika kontaktov – 6 mesiacov pomoci, dostupná na: <https://ipcko.sk/statistika-kontaktov-6-mesiacov-pomoci/>.
- ☒ JANKOVÁ, M.: Prevencia a riešenie šikanovania a kyberšikanovania v základných a stredných školách z pohľadu koordinátorov prevencie. CVTI SR 2020.
- ☒ OSTERTÁGOVÁ, A., ČOKYNA, J.: Hlavné zistenia z dotazníkového prieskumu v ZŠ a SŠ o priebehu dištančnej výučby v školskom roku 2019/2020, Inštitút vzdelávacej politiky 2020: dostupné na: <https://digitalnakoalicia.sk/wp-content/uploads/2020/09/Prieskum-IVP-o-priebehu-distancnej-vyucby-2020.pdf>.
- ☒ PELOŠJAN, D.: Výskyt problémov a negatívnych dopadov počas zatvorených škôl v čase pandémie koronavírusu z pohľadu žiakov základných a stredných škôl. Časopis Prevencia č. 1/2022, CVTI SR. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//prevencia/Prevencia_1_2022-.pdf.
- ☒ PÉTIOVÁ, M.: Názory a skúsenosti žiakov základných a stredných škôl so šikanovaním a kyberšikanovaním. CVTI SR 2021. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//prevencia/Vyskumy__prieskumy_a_analyzy/Nazory_a_skusenosti_ziakov...-2021-publikacia.pdf

⁷ Janková, M.: Prevencia a riešenie šikanovania a kyberšikanovania v základných a stredných školách z pohľadu koordinátorov prevencie. CVTI SR 2020.

⁸ Ods. 3, §130, zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

Subjektívny pocit šťastia absolventov slovenských vysokých škôl

František BLANÁR

CVTI SR

Anotácia: článok sa zameriava na absolventmi vysokých škôl deklarovaný subjektívny pocit šťastia v kontexte ich prípadných zdravotných znevýhodnení, celkového zdravotného stavu, rodinného stavu a príjmovej situácie. Vychádza z údajov, ktoré boli získané v prieskume uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce. Prieskum realizovalo CVTI SR na prelome rokov 2019/2020 na vzorke absolventov slovenských vysokých škôl, ktorí úspešne ukončili vysokoškolské štúdium na jednom z troch stupňov v roku 2014, resp. 2018 v dennej alebo externej forme. Cieľom tohto článku je prispieť k vytvoreniu obrazu sociálneho rozmeru výstupu vysokoškolského vzdelávania na Slovensku.

Kľúčové slová: absolventi vysokých škôl, šťastie, zdravotné znevýhodnenie.

Úvod

Centrum vedecko-technických informácií SR realizovalo v roku 2019 prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce, ktorý nadväzoval na podobné prieskumy v rokoch 2008 a 2013.¹ Prieskum sa zameriaval na absolventov všetkých typov vysokých škôl pôsobiacich na Slovensku, ktorí úspešne ukončili vysokoškolské štúdium na jednom z troch stupňov terciárneho vzdelávania v rokoch 2014 alebo 2018 v dennej alebo externej forme. Okrem ťažiskových otázok zameraných na prechod z vysokoškolského vzdelávacieho systému na trh práce, ktoré sa pohybovali skôr v ekonomickej oblasti a oblasti zameranej na priame, či nepriame hodnotenie kvality nadobudnutého vysokoškolského vzdelania, obsahoval dotazník aj názorové, hodnotové a iné otázky, ktoré sledovali viac sociálny rozmer života absolventov a mali za cieľ vytvoriť komplexný obraz o absolventovi slovenského vysokoškolského systému.²

Vysokoškolské vzdelanie je najvyšší stupeň formálneho vzdelávania, a teda jeho absolventi minimálne na formálnej úrovni dosahujú vysoký stupeň odbornosti vo vyštudovanej oblasti, čím sa im otvárajú väčšie možnosti profesijnej sebarealizácie. To môže mať na jednej strane pozitívny efekt v podobe zaujímavejšej, resp. lepšie platenej práce, čo do určitej miery následne ovplyvňuje aj kvalitu života daného jednotlivca. Tu však vstupujú do hry aj iné činitele, ktoré so stupňom dosiahnutého vzdelania priamo nesúvisia a na tie sa v texte sústredíme.

Pracovné zdravotné znevýhodnenie

Respondenti pri otázke na pracovné zdravotné znevýhodnenie mali možnosť vybrať si z troch druhov pracovných zdravotných znevýhodnení, resp. deklarovať absenciu takéhoto znevýhodnenia. Väčšina respondentov – absolventov slovenských vysokých škôl (3 630; 94,5%), ktorá v prieskume odpovedala na predmetnú otázku deklarovala, že nemá žiadne zdravotné

¹ Prieskum bol realizovaný online formou prostredníctvom anonymného dotazníka, ktorý kopíroval dotazníky z predchádzajúcich prieskumov, pričom niektoré dodatočné otázky (zdravotný stav, šťastie) boli prebrané z podobného medzinárodného zisťovania vo vybraných štátoch EÚ (SR sa doň z dôvodu obmedzených kapacít pilotného zisťovania nakoniec nezapojila). Podrobnosti o realizovaných prieskumoch, vrátane výstupov sú dostupné na adrese <https://absolvent.cvtisr.sk>.

² Napr. vzťahu najvyššieho dosiahnutého vzdelania rodičov, resp. partnera s dosiahnutým vzdelaním absolventa VŠ sa venuje napr. Blanár, F.: Sociálne zázemie absolventov slovenských vysokých škôl – vzdelanie rodičov a partnera. In: ACADEMIA 2-3/2021, str. 11 – 20.

znevýhodnenie, ktoré by malo vplyv na výkon ich práce. Nejaký typ pracovného zdravotného znevýhodnenia deklarovalo spolu 212 respondentov (5,5 %). Najčastejšie uvádzaným zdravotným znevýhodnením bolo trvalé ochorenie (67,0 % prípadov), nasledoval fyzický hendikep (28,3 %) a mentálny hendikep (10,8 %).

Tabuľka 1 Pracovné zdravotné znevýhodnenia absolventov slovenských vysokých škôl

	Počet	Podiel
Fyzický hendikep	60	28,3%
Mentálny hendikep	23	10,8%
Trvalé ochorenie	142	67,0%
Spolu*	212	106,1%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

* Celkový súčet nepredstavuje 100 %, pretože respondenti mali možnosť vybrať viacero zdravotných znevýhodnení zároveň.

Väčšina respondentov (200; 94,3 %) uviedla iba jedno z možných zdravotných znevýhodnení. Okrem toho 5,2 % opýtaných, ktorí sa v prieskume priznali k nejakej forme zdravotného znevýhodnenia, vybrali dve z troch ponúkaných možností a jeden respondent deklaroval, že trpí všetkými tromi ponúkanými pracovnými zdravotnými znevýhodneniami. Iba 5,2 % respondentov, ktorí deklarovali, že majú nejaký zdravotný hendikep, hodnotilo svoj celkový zdravotný stav negatívne. Ako skôr negatívny ho označilo 22,3 % opýtaných. Za pozitívny ho označilo 5,7 % a za skôr pozitívny 30,8 % respondentov so zdravotným hendikepom. Na druhej strane respondenti, ktorí sa označili bez akéhokoľvek zdravotného hendikepu, hodnotili svoj zdravotný stav negatívne iba v 0,3 % a skôr negatívne v 2,4 % prípadov. Ako pozitívny ho vnímalo 38,6 % a ako skôr pozitívny 46,5 % opýtaných.

Tabuľka 2 Sebahodnotenie celkového zdravotného stavu respondenta

	So zdravotným hendikepom	Bez zdravotného hendikepu
Pozitívne	5,7%	38,6%
Skôr pozitívne	30,8%	46,5%
Ani pozitívne, ani negatívne	36,0%	12,3%
Skôr negatívne	22,3%	2,4%
Negatívne	5,2%	0,3%
Spolu	100,0%	100,0%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

Subjektívny pocit šťastia

Absolventi slovenských vysokých škôl sa považovali v prípade troch štvrtín prípadov (75,6 %) za (skôr) šťastných, pričom najpozitívnejšiu hodnotu škály vybralo iba 27,0 % opýtaných. Na druhej strane za nešťastných sa považovalo iba 1,4 % a za skôr nešťastných 4,3 % opýtaných.

Ženy v porovnaní s mužmi častejšie uvádzali krajné (najpozitívnejšie) hodnotenie úrovne vlastného šťastia, pričom muži sa označovali vo väčšej miere za skôr šťastných. Na druhej strane sa muži v porovnaní so ženami aj častejšie označovali za (skôr) nešťastných.

Tabuľka 3 Subjektívny pocit šťastia podľa pohlavia

	Pohlavie	
	ženy	muži
Šťastný	28,3%	25,2%
Skôr šťastný	47,5%	50,2%
Ani šťastný, ani nešťastný	19,0%	18,1%
Skôr nešťastný	4,1%	4,7%
Nešťastný	1,1%	1,9%
Spolu	100,0%	100,0%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

Zatiaľ čo respondenti bez zdravotného hendikepu sa v 27,4 % označili za šťastných, respondenti so zdravotným hendikepom, ktorí sami seba označili za šťastných boli iba na úrovni 19,4 %. Pri možnosti „skôr šťastný“ však už nebol rozdiel tak markantný (bez zdravotného hendikepu 49,0 %; so zdravotným hendikepom 46,4 %). Za nešťastných sa označilo 5,2 % respondentov so zdravotným hendikepom, respondentov bez zdravotného hendikepu bolo iba 1,2 %. Rovnako vyšší podiel bol aj v skupine respondentov so zdravotným postihnutím, ktorí sa cítili skôr nešťastní (8,1 %; bez zdravotného hendikepu iba 4,1 %). Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že zdravotný hendikep do určitej miery vplýval na subjektívny pocit šťastia respondentov.

Tabuľka 4 Hodnotenie úrovne vlastného pocitu šťastia podľa zdravotného hendikepu

	So zdravotným hendikepom	Bez zdravotného hendikepu
Šťastný	19,4%	27,4%
Skôr šťastný	46,4%	49,0%
Ani šťastný, ani nešťastný	20,9%	18,4%
Skôr nešťastný	8,1%	4,1%
Nešťastný	5,2%	1,2%
Spolu	100,0%	100,0%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

V tabuľke 5 je názorne ilustrované ako so znižujúcim sa hodnotením vlastného zdravotného stavu klesá aj subjektívny pocit šťastia. Zatiaľ čo respondenti, ktorí hodnotili svoj zdravotný stav pozitívne sa až v 48,6 % prípadoch označili zároveň za šťastných, tí, ktorí svoj zdravotný stav vnímali skôr pozitívne bol podiel, ktorí sa označili zároveň za šťastných už iba na úrovni 16,3 %. Respondenti, ktorí svoj celkový zdravotný stav vnímali negatívne sa za šťastných považovali iba v 8,3 percentách. Ešte zreteľnejšie je vzťah medzi zdravotným stavom a šťastím badateľný pri respondentoch, ktorí sa označili za nešťastných. Tí, ktorí vnímali svoj celkový zdravotný stav pozitívne bol podiel, ktorí boli zároveň nešťastní na úrovni pol percenta, zatiaľ čo tí, ktorí svoj zdravotný stav vnímali negatívne, bola nešťastná až tretina respondentov z tejto skupiny.

Tabuľka 5 Subjektívny pocit šťastia podľa celkového zdravotného stavu

	Sebahodnotenie celkového zdravotného stavu				
	pozitívne	skôr pozitívne	ani pozitívne, ani negatívne	skôr negatívne	negatívne
Šťastný	48,6%	16,3%	11,6%	3,6%	8,3%
Skôr šťastný	40,1%	60,2%	39,5%	30,4%	12,5%
Ani šťastný, ani nešťastný	9,1%	19,5%	36,6%	35,5%	16,7%
Skôr nešťastný	1,7%	3,2%	9,3%	22,5%	29,2%
Nešťastný	0,5%	0,7%	3,0%	8,0%	33,3%
Spolu	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

Podľa rodinného stavu bol najvyšší podiel tých, ktorí sa označili za šťastných v skupine vdov/vdovcov (40,0%), pričom v uvedenej kategórii bol v porovnaní s ostatnými skupinami súčasne aj najvyšší podiel tých, ktorí sa označili za nešťastných (20,0 %). Najnižší podiel respondentov, ktorí sa označili za nešťastných bol v kategórii ženatých/vydatých (0,5 %), pričom v danej kategórii bol aj druhý najvyšší podiel tých, ktorí sa označili za šťastných (37,9 %). Podrobný prehľad je prezentovaný v tabuľke 6.

Tabuľka 6 Subjektívny pocit šťastia podľa rodinného stavu

	Rodinný stav				
	n/a	slobodný/á	ženatý/vydatá	rozvedený/á	ovdovený/á
Šťastný	26,7%	22,1%	37,9%	22,1%	40,0%
Skôr šťastný	26,7%	49,6%	47,0%	50,6%	20,0%
Ani šťastný, ani nešťastný	26,7%	21,1%	12,9%	20,8%	0,0%
Skôr nešťastný	13,3%	5,5%	1,6%	5,2%	20,0%
Nešťastný	6,7%	1,8%	0,5%	1,3%	20,0%
Spolu	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

V prieskume nebol zistený žiadny vzťah medzi výškou priemerného mesačného zárobku a subjektívnym pocitom šťastia. Pri kategórii priemerného mesačného príjmu 6 000 eur a viac sa označilo síce 100 % respondentov za šťastných. Avšak v tomto prípade je nutné brať tento údaj s rezervou vzhľadom na zanedbateľnú absolútnu početnosť respondentov z tejto kategórie v porovnaní s ostatnými kategóriami. Pre zaujímavosť uvádzame v tabuľke 7 prehľad o úrovni deklarovaného šťastia podľa príjmových kategórií.

Tabuľka 7 Subjektívny pocit šťastia podľa priemernej výšky mesačného príjmu

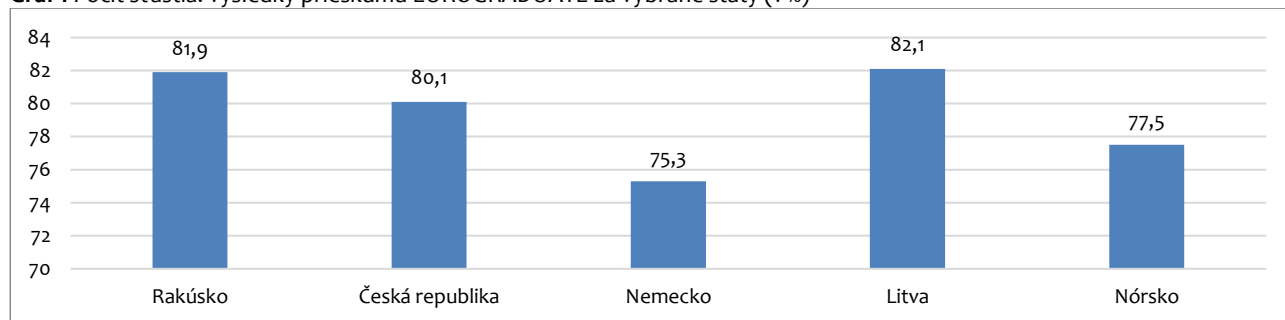
Príjem	Šťastný	Skôr šťastný	Ani šťastný, ani nešťastný	Skôr nešťastný	Nešťastný	Spolu
menej ako 520 eur	24,4%	45,3%	18,8%	8,1%	3,4%	100,0%
520 až 700 eur	23,9%	44,0%	23,1%	6,4%	2,6%	100,0%
700 až 1100 eur	26,7%	47,0%	20,5%	5,0%	0,9%	100,0%
1100 až 1500 eur	25,1%	52,8%	17,6%	3,6%	0,8%	100,0%
1500 až 2000 eur	31,9%	48,9%	16,7%	1,9%	0,7%	100,0%
2000 až 2500 eur	28,8%	54,1%	15,3%	1,2%	0,6%	100,0%
2500 až 3000 eur	29,8%	59,5%	9,5%	1,2%	0,0%	100,0%
3000 až 3500 eur	34,1%	56,1%	4,9%	0,0%	4,9%	100,0%
3500 až 4000 eur	48,7%	48,7%	2,6%	0,0%	0,0%	100,0%
4000 až 4500 eur	50,0%	26,9%	7,7%	11,5%	3,8%	100,0%
4500 až 5000 eur	27,3%	47,7%	22,7%	2,3%	0,0%	100,0%
5000 až 5500 eur	37,5%	50,0%	12,5%	0,0%	0,0%	100,0%
5500 až 6000 eur	14,7%	55,9%	23,5%	5,9%	0,0%	100,0%
6000 eur a viac	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%

Zdroj údajov: Prieskum uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce CVTI SR, vlastné výpočty.

Európsky kontext

Pre porovnanie podobná otázka bola položená aj absolventom v rámci pilotného európskeho prieskumu EUROGRADUATE v roku 2018.³ Prieskumu sa zúčastnilo osem štátov, výsledky za danú otázku boli dostupné za päť štátov. Z piatich európskych štátov, ktorých výsledky boli prezentované, najvyšší výsledok dosiahli absolventi vysokých škôl z Rakúska, nasledovali absolventi z Litvy, Českej republiky, Nórska a tento minirebrček uzatvárali absolventi vysokých škôl z Nemecka. Pre porovnanie absolventi slovenských vysokých škôl deklarovali (ako už bolo uvedené vyššie), že sú (skôr) šťastní v 75,6 % prípadov. Metodika zberu realizovaného na Slovensku a prieskumu EUROGRADUATE bola pritom veľmi podobná.⁴

Graf 1 Pocit šťastia: výsledky prieskumu EUROGRADUATE za vybrané štáty (v %)



Zdroj údajov: EUROGRADUATE Pilot Survey. Design and implementation of a pilot European graduate survey. Table B7.1 Str. 183. Údaje v percentách za respondentov, ktorí deklarovali, že sú (veľmi) šťastní.

³ Detailnejšie informácie o prieskume sú dostupné na adrese www.eurograduate.eu.

⁴ Oba prieskumy sa zameriavali na absolventov, ktorí boli rok, resp. päť rokov od ukončenia vysokoškolského štúdia. Pre skoršiu realizáciu prieskumu EUROGRADUATE v porovnaní so slovenským prieskumom boli cieľové populácie o jeden rok posunuté. EUROGRADUATE – 2012/2013 a 2016/2017; SR – 2013/2014 a 2017/2018.

V rovnakom medzinárodnom prieskume boli absolventi dopytovaní aj na svoj celkový zdravotný stav, pričom najpozitívnejšie ho vnímali absolventi vysokých škôl z Českej republiky (86,7 % (veľmi) dobrý), nasledovali absolventi z Rakúska (85,5 %), Nemecka (80 %), Nórska (74,3 %) a Litvy (65,4 %).⁵ Absolventi slovenských vysokých škôl v našom národnom prieskume vnímali svoj celkový zdravotný stav ako (skôr) dobrý v 82,2 % prípadov.

Súhrn

Väčšina (94,5 %) absolventov slovenských vysokých škôl, ktorí úspešne ukončili svoje vysokoškolské štúdium v dennej alebo externej forme v roku 2014, resp. 2018 v prieskume uplatniteľnosti absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce deklarovala, že netrpí žiadnym pracovným zdravotným znevýhodnením. Najčastejším pracovným znevýhodnením medzi absolventami bolo (nešpecifikované) trvalé ochorenie, nasledoval fyzický hendikep a najmenej absolventi uvádzali, že trpia nejakým mentálnym hendikepom. Väčšina respondentov, ktorí deklarovali, že trpia nejakým zdravotným hendikepom uvádzala iba jeden z ponúkaných, iba 5,2 % respondentov so zdravotným hendikepom hodnotilo svoj celkový zdravotný stav negatívne. Tri štvrtiny opýtaných sa považovali za (skôr) šťastných, podľa pohlavia boli zaznamenané iba veľmi mierne odlišnosti, pri zdravotnom znevýhodnení, resp. negatívnom hodnotení vlastného zdravotného stavu malo oveľa výraznejší súvis s deklarovanou úrovňou šťastia. Na druhej strane nebola zistená takmer žiadna súvislosť medzi úrovňou priemernej mesačnej mzdy a pocitom šťastia.

Literatúra

- BLANÁR, F.: Sociálne zázemie absolventov slovenských vysokých škôl – vzdelanie rodičov a partnera. In: ACADEMIA 2-3/2021.
- MENG, CH., WESSLING, K., MÜHLECK, K. UNGER, M.: EUROGRADUATE Pilot Survey. Design and implementation of a pilot European graduate survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. ISBN 978-92-76-17882-8

Reziliencia slovenských učiteľov

Veronika BOLEKOVÁ – Eva GAJDOŠOVÁ – Eva SZOBIOVÁ

Fakulta psychológie, Paneurópska vysoká škola

Anotácia: cieľom príspevku je priblížiť výsledky výskumu zameraného na skúmanie reziliencie učiteľov na Slovensku v kontexte ich sociodemografických charakteristík (pohlavie, vek, dĺžka praxe, zriaďovateľ školy a bydlisko). Výskumný súbor tvorilo 3 589 učiteľov, ktorí boli v roku 2021 oslovení Fakultou psychológie PEVŠ a Metodicko-pedagogickým centrom v Bratislave, aby sa zúčastnili výskumu o duševnom zdraví. Počtom dominantné bolo zastúpenie 3 299 žien, mužov bolo 290, z vekových kategórií najvyššie boli zastúpení 41 – 50-roční (1282), najmenej zastúpení boli učitelia do 30 rokov (222), v štátnych školách pôsobilo 3 248 učiteľov, v súkromných 197 a v cirkevných 144 učiteľov. Pri zbere dát sa využila Škála reziliencie autoriek Wagnild a Young. Výskumné zistenia ukázali, že slovenskí učitelia disponujú priemernou úrovňou reziliencie, najvyššiu mieru reziliencie majú vekovo najstarší učitelia, učitelia s najdlhšou pedagogickou praxou, ženy učiteľky a učitelia materských škôl. Bydlisko a zriaďovateľ školy nezohráva pri reziliencii učiteľov významnú úlohu.

Kľúčové slová: učiteľ, reziliencia, zvládanie stresu.

⁵ Meng, Ch., Wessling, K., Mühleck, K. Unger, M.: EUROGRADUATE Pilot Survey. Design and implementation of a pilot European graduate survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. str. 183.

Úvod

Úspešné vykonávanie učiteľského povolania, rovnako ako aj iných pomáhajúcich profesií, si v štandardných, no predovšetkým v dlhodobých náročných podmienkach vyžaduje „celého človeka“ v zmysle jeho ľudskej spôsobilosti. Znamená to, že výchovno-vzdelávací proces svojou špecifickosťou vo vzájomnej interakcii učiteľov a žiakov kladie mimoriadne požiadavky na osobnosť učiteľa v disponovaní kvalitami ako sú odborná erudícia, pedagogická a všeobecná vzdelanosť, osobnostná zrelosť (jej prejavom sú samostatnosť, vysoká motivácia, zodpovednosť, entuziazmus, spolupráca s inými učiteľmi, snaha stať sa lepším), reziliencia, schopnosť odolávať a zvládať záťaž a stres, pružne riešiť problémy a ďalšie.

Existuje viacero autorov, ktorí približujú rôznorodé názory odborníkov na to, kto je „dobrý učiteľ“ (Hopkins & Stern, 1996; Black & Howard-Jones, 2000; Kyriacou, 2008; Petrová, 1999; Paulík, 2017; Zelina, 1997). Zhoda autorov v nárokoch na profesiu učiteľa smeruje k odbornej zdatnosti, kvalifikácii, sociálnej kompetencii, dobrom vzťahu k žiakom a vytváraní priaznivej psychickej klímy, ale tiež k zrelosti osobnosti (v zmysle menovaných osobnostných charakteristík), odolnosti voči záťaži, reziliencii a psychickému zdraviu.

Reziliencia ako pomerne nový konštrukt v psychológii predstavuje univerzálnu osobnostnú kapacitu človeka pre úspešné prekonanie ťažkostí života, či nepriaznivých udalostí bez ujmy na zdraví a pokračovanie v pozitívnej adaptácii v kontexte zmien (Wagnild & Young, 1993). V dnešnej odbornej literatúre sa považuje za dynamický fenomén a z pohľadu pozitívnej psychológie sa na ňu nazerá ako na jeden z významných protektívnych faktorov duševného zdravia človeka. Ochranné faktory pomáhajú jednotlivcovi, skupine, ale i spoločenstvu predísť ťažkostiam, minimalizovať dopad nepriaznivých podmienok, okolností či udalostí, čerpať zo zdrojov umožňujúcich vyrovnávanie sa s nárokmi okolitého prostredia a prekonať dôsledky nepriazne najmä v náročných situáciách, uzlových bodoch zmien, tranzitívnych obdobiach a v dôležitých medzníkoch vývinu ľudskej existencie. Z uvedeného je zrejmé, že reziliencia sa úzko viaže s kvalitou života človeka a podieľa sa na uchovaní jeho fyzického a duševného zdravia.

Výskumné zistenia v zahraničí (Werner, 2005) ukázali, že jedinci s vyššou rezilienciou disponujú vyšším sebedomím, aktivitou a špecifickými schopnosťami, dôverou v iných v zmysle vnímania podpory okolia. Metaanalýza výskumných zistení ukázala na súvislosť reziliencie a duševného zdravia (Martazavi & Yarohali, 2015). Aj na Slovensku sa viacero odborníkov, psychológov aj pedagógov venovalo skúmaniu reziliencie v rôznych kontextoch a uskutočnilo niekoľko výskumov so zaujímavými a najmä pre školskú prax významnými výsledkami v oblasti reziliencie detí, mládeže a vysokoškolákov (Komárik et al., 2010, Komárik & Gabriš, Szobiová et al., 2014, 2020). Výskumy venované záťaži, stresu, aj syndrómu vyhorenia u učiteľov na Slovensku a v Česku ukázali, že uvedené javy sú najčastejšie spojené s problematickými vzťahmi v učiteľskom zbore, nedostatočnou oporou vedenia školy (Křivohlavý, 1998), ale aj preťažením administratívnou prácou, nedostatkom času na oddych, slabým vybavením školy, nevhodnými medziludskými vzťahmi s kolegami a nadriadenými, ale aj so žiakmi (Zelina, 1997; Petrová, 1999; Paulík, 2017; Vančová, 2017). Je zrejmé, že nadmerná psychická záťaž má svoje dôsledky v podobe zhoršenia zdravia učiteľa, čo pociťujú aj žiaci vo výchovno-vzdelávacom procese (Čáp & Mareš, 2001).

Učiteľ, ako ústredná postava, podstatný organizátor a zároveň najdôležitejší „článok“ výchovno-vzdelávacieho procesu, vstupuje do života žiakov na úrovni sociálnych vzťahov učiteľ – žiaci, formuje ich osobnosť prostredníctvom vlastných postojov, hodnôt, motivácie, reziliencie, teda celou svojou osobnosťou, ktorá disponuje istou mierou duševného zdravia.

Cieľ výskumu

V našom výskume sme hľadali odpoveď na otázku, akou úrovňou reziliencie, teda schopnosťou prekonávať záťaž a zvládať stres, disponujú aktuálne učители na Slovensku a či sú rozdiely v reziliencii v kontexte sociodemografických charakteristík – pohlavie, vek, dĺžka praxe, bydlisko, zriaďovateľ školy.

Metódy

Výskum reziliencie učiteľov uskutočnila Fakulta psychológie Paneurópskej vysokej školy v Bratislave ako súčasť rozsiahlejšieho výskumu duševného zdravia slovenských učiteľov v rámci projektu grantovej agentúry Academia aurea *Sociálno-emocionálne zdravie učiteľov ako významný psychologický indikátor evalvácie kvality školy* v roku 2021. Vyberáme výskumné výsledky o reziliencii učiteľov, teda ich schopnosti zvládnuť záťažové situácie a stres v škole.

Výskumný súbor

Výskumu sa zúčastnilo 3 589 učiteľov, ktorí boli Metodicko-pedagogickým centrom oslovení so žiadosťou, aby sa zúčastnili výskumu vyplnením papierovej alebo online verzie anonymného dotazníka. Vo výskumnom súbore mali výrazne vyššie zastúpenie ženy (91,9 %), učitelia vo vekových kategóriách 41 – 50 rokov (35,7 %) a 51 – 60 rokov (29,1 %), resp. s dĺžkou praxe 11 – 20 rokov (26,9 %), 21 – 30 rokov (28,6 %) a 31 a viac rokov (22,8 %). Údaje o distribúcii participantov podľa veku a počtu rokov praxe uvádzame v *tabuľke 1*. Z celkového počtu učiteľov, ktorí sa zúčastnili výskumu, 90,5 % pracovalo v štátnej škole, 5,5 % v súkromnej škole a 4,0 % v cirkevnej škole.

Tabuľka 1 Distribúcia participantov podľa veku a počtu rokov praxe

Vek			Počet rokov praxe		
	počet	%	počet	%	
do 30 rokov	222	6,20	do 5 rokov	345	9,60
31 – 40 rokov	790	22,00	6 – 10 rokov	433	12,10
41 – 50 rokov	1282	35,70	11 – 20 rokov	964	26,90
51 – 60 rokov	1046	29,10	21 – 30 rokov	1027	28,60
nad 60 rokov	249	6,90	31 a viac rokov	820	22,80

Metódy zberu dát

Škála reziliencie Wagnildovej a Youngovej (2006) je určená na meranie individuálnej reziliencie, resp. osobnostných charakteristík, ktoré podľa autoriek predstavujú jadro zvládania záťaž. Škála obsahuje 25 položiek so 7-stupňovou škálou, ktoré merajú osobnú kompetenciu (ovládanie, rozhodovanie, samostatnosť, nezávislosť) a akceptáciu seba a života (schopnosť prispôbiť sa a byť flexibilný). Na základe skóre je možné participantov zaradiť do kategórií s veľmi nízkou (25 – 100), nízkou (101 – 115), podpriemernou (116 – 130), priemernou (131 – 145), nadpriemernou (146 – 160) a vysokou (161 – 175) rezilienciou. Vnútna konzistencia škály ($\alpha > 0,80$) bola overená vo viacerých výskumoch (napr. Boleková & Szobiová, 2013; Mesárošová et al., 2014). V prezentovanom výskume sme zistili hodnotu Cronbachovej alfy $\alpha = 0,92$, čo hovorí o dobrej vnútornej konzistencii použitej škály reziliencie.

Výsledky

Reziliencia

Učitelia mohli v Škále reziliencie získať 25 – 175 bodov; empirické rozpätie bolo 28 – 175 bodov a priemerné skóre v celom súbore bolo 143,27 bodu, teda u učiteľov ide o priemernú úroveň reziliencie.

Tabuľka 2 Celková úroveň reziliencie u učiteľov

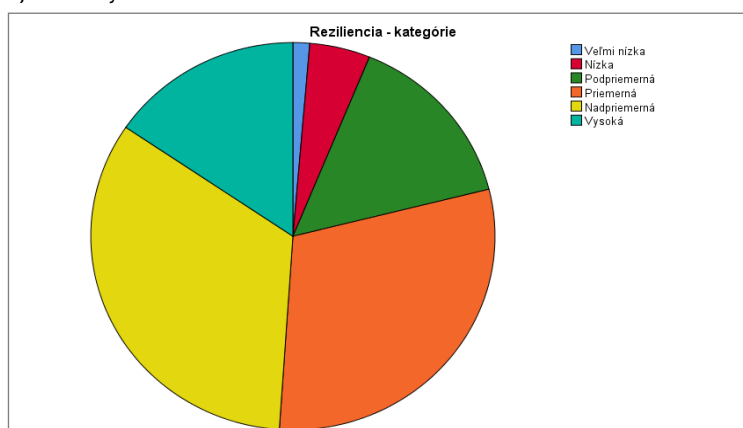
N	Valid	3589
	Missing	0
Mean		143,2669
Median		145,0000
Mode		145,00
Std. Deviation		17,08713
Minimum		28,00
Maximum		175,00
Percentiles	25	133,0000
	50	145,0000
	75	156,0000

Výsledky výskumu ďalej ukázali, že najviac zastúpenou bola kategória učiteľov s nadpriemernou úrovňou rezilienciou (33,4 %; N = 1 200 učiteľov), resp. vysokou úrovňou reziliencie (556 učiteľov, 15,5 %). Do pásma priemernej úrovne reziliencie môžeme zaradiť 30 %, t. j. 1 076 učiteľov a 21,1 %, teda 757 učiteľov má podpriemernú a nízku úroveň reziliencie.

Tabuľka 3 Jednotlivé úrovne reziliencie učiteľov

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	veľmi nízka	48	1,3	1,3	1,3
	nízka	174	4,8	4,8	6,2
	podpriemerná	535	14,9	14,9	21,1
	priemerná	1076	30,0	30,0	51,1
	nadpriemerná	1200	33,4	33,4	84,5
	vysoká	556	15,5	15,5	100,0
	Total	3589	100,0	100,0	

Graf 1 Zastúpenie učiteľov v jednotlivých úrovniach reziliencie



Frekvenčná analýza

- « Údaje v tabuľke 4 upozorňujú na to, že najviac účastníkov vyjadrilo súhlas s položkami (využijú bod 7), ktoré vyjadrujú hrdosť na veci, ktoré dokázali vo svojom živote uskutočniť (62,5%), zmysluplnosť života (62,4%) a samostatnosť (58,1%).
- « Znenie položiek, s ktorými sa účastníci stotožňovali v menšej miere boli: *len zriedkavo si lámam hlavu, čo je zmyslom toho všetkého* (12,3%) a *pripúšťam si veci len raz za čas* (8,8%).
- « Celkovo frekvenčná analýza upozornila na isté rezervy a limity učiteľov pri prekonávaní prekážok, schopnosti preniť sa cez ťažké časy, pripúšťaní si vecí a častom rozmyšľaní o problémoch, premýšľaní, čo je vlastne zmyslom toho všetkého.

Tabuľka 4 Frekvenčná analýza

	1	2	3	4	5	6	7	Spolu
Ak si niečo naplánujem, dotiahnem to dokonca	0,1	0,2	1,1	5,5	16,9	41,9	34,2	100,0
Zvyčajne si nejako poradím	0,1	0,1	0,4	3,2	13,2	45,1	37,9	100,0
Som schopný/-á spoľahnúť sa na seba viac ako na kohokoľvek iného	0,3	0,2	0,8	4,9	13,7	36,2	43,9	100,0
Byť zaujatý vecami je pre mňa dôležité	1,1	1,8	3,3	16,4	23,0	32,4	22,0	100,0
Dokážem byť samostatný/-á, ak sa to vyžaduje	0,1	0,2	0,2	1,8	7,2	32,3	58,1	100,0
Cítim hrdosť, že som dokázal/-a uskutočniť vo svojom živote niektoré veci	0,3	0,2	0,5	2,4	7,2	26,9	62,5	100,0
Zvyčajne ľahko prekonávam prekážky	0,6	1,3	4,3	16,3	35,0	31,8	10,6	100,0
Dobre vychádzam sám/sama so sebou	0,6	0,9	1,8	9,7	16,2	37,6	33,3	100,0
Cítim, že dokážem zvládnuť naraz viacero vecí	0,5	0,7	2,3	7,7	20,2	39,6	28,9	100,0
Som rozhodný/-á (odhodlaný/-á)	0,9	1,8	4,5	13,8	24,9	33,2	20,8	100,0
Len zriedkavo si lámem hlavu, čo je zmyslom toho všetkého	4,7	8,1	9,0	19,6	21,6	24,7	12,3	100,0
Pripúšťam si veci len raz za čas	4,6	8,7	11,0	23,2	23,0	20,6	8,8	100,0
Dokážem sa preniesť cez ťažké časy, pretože už predtým som zažil/-a zložité chvíle	0,9	1,9	5,7	13,7	20,5	30,9	26,6	100,0
Mám sebadisciplínu	0,6	1,4	3,7	9,7	20,4	32,9	31,3	100,0
Udržiavam si záujem o veci	0,1	0,4	1,2	7,9	22,2	40,0	28,1	100,0
Dokážem zvyčajne nájsť niečo, na čom sa dá zasmiať	0,3	0,9	3,0	9,7	19,7	35,2	31,2	100,0
Viera v seba mi pomáha preniesť sa cez ťažké časy	1,1	1,9	3,5	10,9	21,0	33,6	28,0	100,0
Za mimoriadnych okolností som ten/tá, na koho sa ľudia môžu spoľahnúť	0,1	0,3	0,9	4,9	13,1	39,3	41,3	100,0
Zvyčajne sa viem pozrieť na situáciu mnohými spôsobmi	0,2	0,7	1,4	8,3	22,2	38,1	29,1	100,0
Niekedy sa nútim robiť veci bez ohľadu na to, či to chcem alebo nie	1,0	2,3	3,0	13,2	23,5	34,9	22,1	100,0
Môj život má význam (zmysel)	0,3	0,8	0,8	4,0	7,4	24,3	62,4	100,0
Nebazírujem na veciach, s ktorými nemôžem nič urobiť	0,7	2,0	3,8	13,4	19,1	32,7	28,3	100,0
Keď sa ocitnem v zložitej situácii, zvyčajne z nej viem nájsť cestu von	0,2	0,7	1,6	9,2	23,3	42,7	22,3	100,0
Mám dostatok energie, aby som robil/-a, čo musím	0,7	2,1	3,8	10,0	20,9	36,2	26,2	100,0
Je v poriadku, ak existujú ľudia, ktorí ma nemajú radi	1,5	1,5	2,9	10,4	14,5	27,4	41,7	100,0

Komparačné analýzy

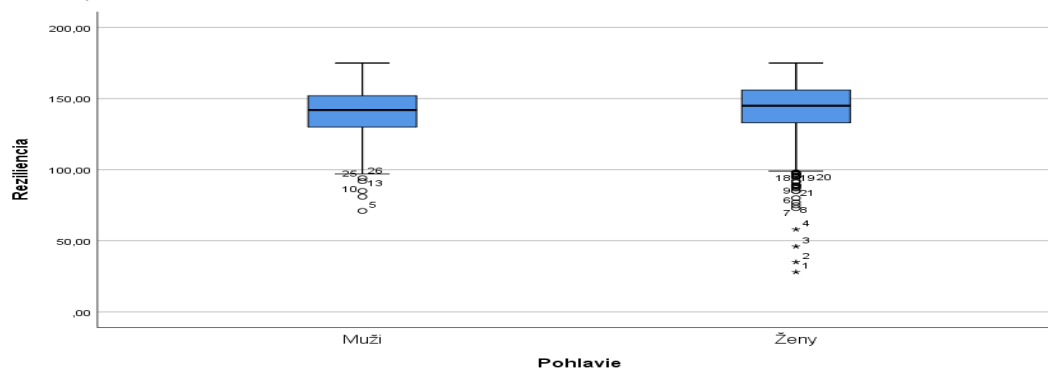
Pohlavie

« Ženy vykazujú v priemere vyššie skóre reziliencie ako muži, rozdiel je štatisticky významný.

Tabuľka 5 Reziliencia učiteľov a učiteľiek

Muži	140,5724
Ženy	143,5038
Total	143,2669
P	0,004

Graf 2 Reziliencia a pohlavie učiteľov



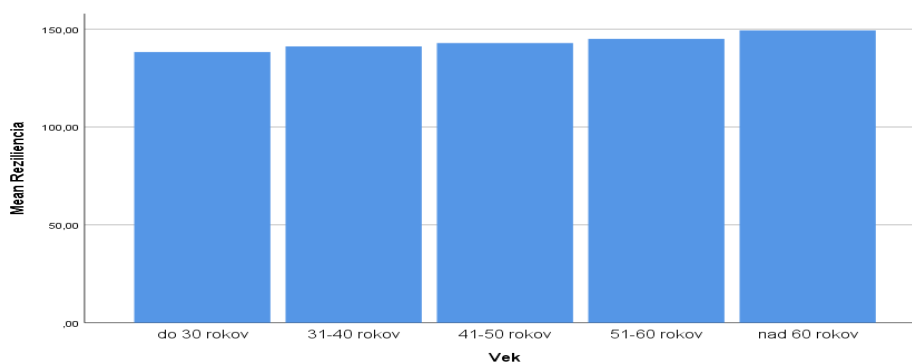
Vek

- « S rastúcim vekom rastie aj miera reziliencie – najnižšiu úroveň reziliencie majú najmladší učitelia do 30 rokov a najvyššiu mieru reziliencie majú učitelia nad vek 60 rokov – rozdiel v skóre medzi uvedenými kategóriami bol 11 bodov. Rozdiel medzi mladými a vekovo staršími učiteľmi je opäť štatisticky významný.

Tabuľka 6 Reziliencia a vek učiteľov

do 30 rokov	138,2838
31 – 40 rokov	141,1557
41 – 50 rokov	142,8526
51 – 60 rokov	144,9857
nad 60 rokov	149,3213
Total	143,2669
p	0,000

Graf 3 Reziliencia a vek učiteľov



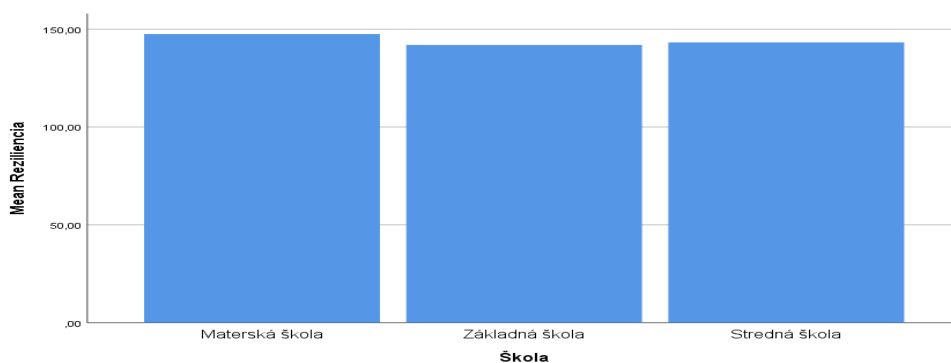
Škola

- « Najvyššiu mieru reziliencie sme zistili u učiteľov materských škôl, následne u učiteľov stredných škôl a najnižšia miera reziliencie bola zaznamenaná u učiteľov základných škôl so štatisticky významným rozdielom v reziliencii medzi učiteľmi z rôznych druhov škôl v neprospech učiteľov základných škôl.

Tabuľka 7 Reziliencia učiteľov a druh školy

Materská škola	147,4621
Základná škola	141,8837
Stredná škola	143,1738
Total	143,2669
P	0,000

Graf 4 Reziliencia učiteľov a druh školy



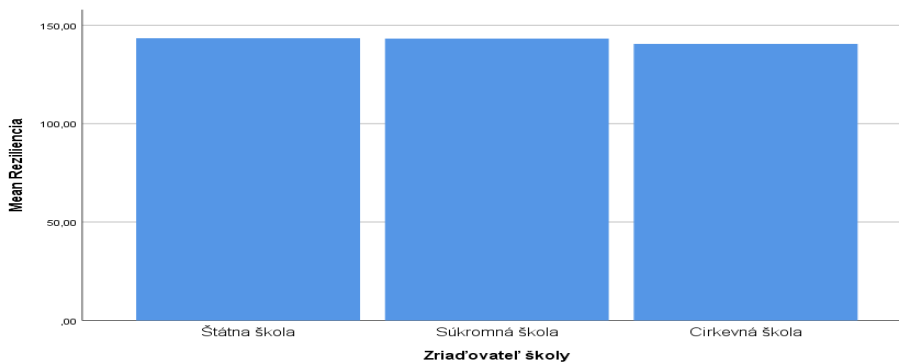
Zriaďovateľ školy

- « Premenná zriaďovateľ školy mieru reziliencie nediferencuje. Rozdiel v reziliencii nie je medzi učiteľmi zo štátnych, cirkevných a súkromných škôl štatisticky významný.

Tabuľka 8 Reziliencia učiteľov a zriaďovateľ školy

Štátna škola	143,3929
Súkromná škola	143,2030
Cirkevná škola	140,5139
Total	143,2669
p	0,103

Graf 5 Reziliencia učiteľov a zriaďovateľ školy



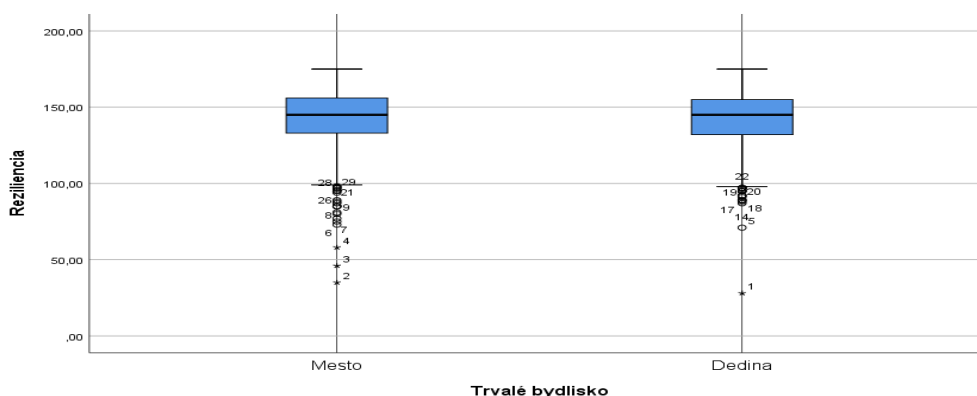
Bydlisko

« Rozdiely v reziliencii medzi učiteľmi z mesta a z dediny sú zanedbateľné, štatisticky nevýznamné.

Tabuľka 9 Reziliencia učiteľov a trvalé bydlisko

Mesto	143,5317
Dedina	142,8370
Total	143,2669
P	0,333

Graf 6 Reziliencia učiteľov a trvalé bydlisko



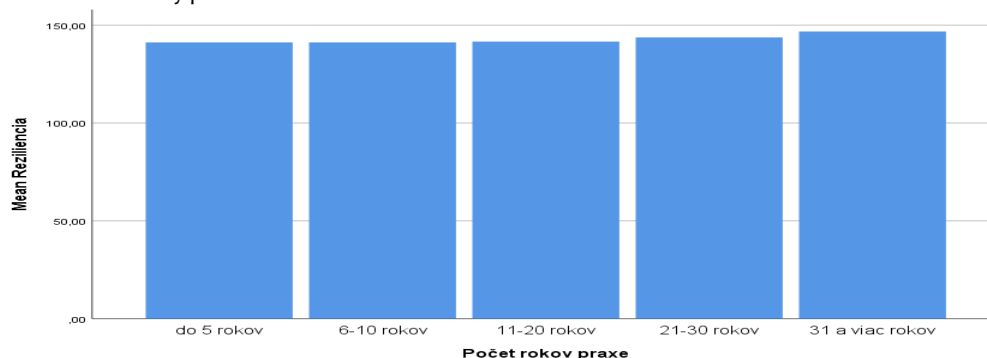
Dĺžka praxe

« Najvyššiu úroveň reziliencie majú učiteľia s najdlhšou praxou, nasledujú učiteľia s dĺžkou praxe 21 – 30 rokov; učiteľia s kratšou praxou do 20 rokov majú v jednotlivých kategóriách približne rovnaké skóre. Najnižšiu úroveň reziliencie vykazujú učiteľia s 10 a menej rokmi praxe. Rozdiely medzi učiteľmi v úrovni reziliencie sú v závislosti od dĺžky pedagogickej praxe štatisticky významné.

Tabuľka 10 Reziliencia učiteľov a počet rokov praxe

do 5 rokov	141,1536
6 – 10 rokov	141,1409
11 – 20 rokov	141,5716
21 – 30 rokov	143,6923
31 a viac rokov	146,7390
Total	143,2669
P	0,000

Graf 7 Reziliencia učiteľov a roky praxe



Diskusia

Vo výskume zisťujúcom úroveň reziliencie slovenských učiteľov v pandemickej a postpandemickej dobe sa potvrdilo, že najviac zastúpenou kategóriou učiteľov je skupina s nadpriemernou rezilienciou (33,4 %; N = 1 200), čo považujeme za pozoruhodný a zároveň pozitívny výsledok v čase zvýšenej záťaže, keď sú na učiteľov kladené nároky na zvládanie stresu a náročných životných a školských situácií. Do pásma priemeru bolo zaradených 30 %, t. j. 1 076 učiteľov a viac ako 21% učiteľov má podpriemernú alebo nižšiu úroveň reziliencie.

Výrazné rozdiely v reziliencii sa ukázali byť podľa pohlavia, veku, rokov pedagogickej praxe a druhu školy v prospech žien, vekovo starších učiteľov, učiteľov s dlhšou odbornou praxou a učiteľov materských škôl. Z výskumných zistení je zrejmé, že podľa záťaže a stresu sú aktuálne zraniteľnou skupinou učitelia do 30 rokov s dĺžkou praxe do 10 rokov a učitelia základných škôl. Ukázalo sa, že ich osobné kompetencie ako ovládanie, rozhodovanie, samostatnosť, nezávislosť, či akceptácia seba a života v zmysle schopnosti prispôbiť sa a byť flexibilný nie sú stále prítomné v čase nepriazne a pôsobenia stresorov. Výsledky výskumu potvrdzujú nutnosť venovať výraznú podporu, starostlivosť a odbornú psychologickú pomoc najmä spomínaným kategóriám učiteľov, ktorí v súčasnosti potrebujú podporu školy, jej vedenia a kolegov, povzbudenie, motiváciu, ocenenie náročnej práce a rozvíjanie svojich kvalít osobnosti.

Odporúčania

Výsledky výskumu smerujú k návrhu niektorých nápravných opatrení na skvalitnenie reziliencie – zvládanie záťaže a stresu u učiteľov. Jednak sú to **primárne opatrenia** zamerané na optimalizáciu pracovných podmienok a pracovného prostredia v školách. Sem možno zaradiť demokratický systém riadenia a štýl riadenia vedúcich pracovníkov, rozvíjanie kultúry dobrých medziľudských vzťahov, spolupráce, solidarity, akceptácie odlišností. Potom sú to **sekundárne opatrenia** zamerané práve na pracovníkov školy a ktoré znižujú pôsobenie nepriaznivých podmienok práce prípravou na takéto podmienky a situácie, prostredníctvom vzdelávania a výcvik/tréningov (napr. stres manažment, sociálne zručnosti, efektívne riešenie konfliktov, krízová intervencia v školách, efektívna komunikácia). Osobitné zameranie v tejto skupine opatrení predstavuje vzdelávanie a výcvik vedúcich pracovníkov, a to smerom k zlepšovaniu ich prístupov a postojov v riadiacej práci a v jednaní s podriadenými a spolupracovníkmi. Napokon sú to **terciárne opatrenia** na zlepšenie duševného zdravia učiteľov, napr. sledovať a podporovať ich kvalitu života, psychologický wellbeing, duševné zdravie, životnú a pracovnú spokojnosť zamestnancov. Na sledovanie uvedených psychologických ukazovateľov duševného zdravia už psychológovia majú k dispozícii viac efektívnych psychodiagnostických metód, ktorých spoľahlivosť sa overila výskumne.

Pri realizácii spomínaných opatrení zohráva rolu aj školský psychológ v školách. Je to profesionál pripravený zabezpečovať psychické zdravie žiakov, učiteľov, ale aj rodičov žiakov. Využíva svoje znalosti, psychologické a riadiace kompetencie v oblasti psychologického prevencie, diagnostiky smerovanej k sledovaniu úrovne stresu, reziliencie a sociálno-emocionálneho zdravia u učiteľov a intervenčných aktivít v školskom prostredí, realizovať poradensko-konzultačnú činnosť pre tieto cieľové skupiny, dokonca aj pre vedenie školy a v spolupráci s inými odborníkmi v multidisciplinárnych tímoch podporovať duševného zdravia v školskom prostredí.

Grantová podpora: Grantová agentúra Academia aurea „Sociálno-emocionálne zdravie učiteľov ako významný psychologický indikátor evalvácie kvality školy“.

Literatúra

- ☐ BISAKI, B. (2018). Sociálno-emocionálne zdravie učiteľov v slovenských inkluzívnych základných školách v kontexte ich wellbeingu a prežívaného stresu. In: Gajdošová, E., Madro, M., & Valihorová, M. (Eds.). *Duševné zdravie a wellbeing virtuálnej generácie*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie (s. 323-329). IPČko.
- ☐ BOLEKOVÁ, V. & SZOBIOVÁ, E. (2013). Osobnosť rezilientného adolescenta a jeho zmysel pre humor. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 47(3), 250-263.
- ☐ ČÁP, J. & MAREŠ, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Portál.
- ☐ KOMÁRIK et al. (2010). *Kontexty reziliencie*. Univerzita Konštantína Filozofa.
- ☐ KOMÁRIK, E. & GABRIŠ, J. (2010). Prevýchova a reziliencia. In: Škoviera, A., Hudečková, V., Bryndzák, P. (eds.). 2010. *KRIŽOVATKY III, Prevýchova včera a dnes. A zajtra?*, s. 26 – 29, FICE v SR.
- ☐ KYRIACOU, C. (2008). *Klíčové dovednosti učiteľa*. Portál.
- ☐ MESÁROŠOVÁ, B., HAJDÚK, M. & HERETIK, JR., A. (2014). Reziliencia ako črta a výsledok v procese prijímacích pohovorov uchádzačov o štúdium v odbore psychológia. *Československá psychologie*, 58(4), 340 – 354.
- ☐ MORTAZAVI, N. S., YAROLAH, N. A. (2015). Metaanalysis of the relationship between resilience and mental health. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 17(3), 103 – 108. <http://doi.org/10.22038/jfmh.2015.4309>
- ☐ SZOBIOVÁ, E., MESÁROŠOVÁ, B., ČECHOVÁ, D. & RITOMSKÝ, A. (2014). Overovanie hypotetického modelu reziliencie u adolescentov pri prechode na vysokoškolské štúdium. In E. Rošková (Ed.), *Psychologica XLII* (s. 533 – 542). Univerzita Komenského v Bratislave.
- ☐ SZOBIOVÁ, E., GAJDOŠOVÁ, E. & HOCHSTEIGEROVÁ, S. (2020). Sociálno-emocionálne zdravie, reziliencia a životná spokojnosť adolescentov. In: *Osobnosť v kontexte kognícií, emocionality a motivácií*. Bratislava: Stimul, 166 – 174 [online].
- ☐ VANČOVÁ, A. (2017). *Sociálna atmosféra učiteľských zborov v súvislosti so sociálnou začlenenosťou, osobnostnými vlastnosťami a syndrómom vyhorenia ich členov*. Dizertačná práca. Bratislava: Paneurópska vysoká škola.
- ☐ WAGNILD, G. M. & YOUNG, H. M. (1993). Development and psychometric evaluation of the resilience scale. *Journal of Nursing Measurement*. 1(2), 165 – 178.
- ☐ WAGNILD, G. M. (2016). *The Resilience User ' Guide*. Resilience Center.
- ☐ WINDLE, G. (2011). What is resilience? A review and concept analysis. *Reviews in Clinical Gerontology*, 21(2), 152–169. <https://doi.org/10.1017/S0959259810000420>.

Škoviera, Albín:

Vychovatelství a výchova

Pardubice: Univerzita Pardubice, 2022.

ISBN 978-80-7560-416-3

Albín Škoviera je právom pokladaný za odborníka na výchovu. Celý jeho profesionálny život je s ňou spätý. Dlhé roky pôsobil ako vychovávateľ, neskôr ako riaditeľ špeciálneho výchovného zariadenia. Posledné dve dekády sa ako vysokoškolský učiteľ venuje príprave budúcich vychovávateľov a je jedným z mála autorov v našom regióne, ktorí sa výskumne a publikačne venujú problematike náhradnej výchovy v inštitucionálnych podmienkach. Jeho cenné poznatky a skúsenosti sa pretavili aj do novej publikácie.

S pojmom výchova sa narába rôzne a v rôznych kontextoch. Mnohí autori pedagogickej literatúry sa snažia čo najviac priblížiť terminologickej čistote. Tá je pre metodológiu naozaj dôležitá. Predkladané dielo túto skutočnosť reflektuje. Nemá však ambíciu byť teoretickým pojednaním. Predstavuje a rámcuje výchovu ako súčasť povolania – vychovávateľa.

Napriek tomu prvá vec, ktorú sa z neho (budúci) profesionálny vychovávateľ naučí je, že výchova nie je len profesia. Že to nie je len odborne vypracovaný program. Že jej podstata je hlboko ľudská a spočíva v príklade, vzťahu a ideáli. Táto základná premisa sa premietla aj do obligátneho „historického okienka“, kde sa autor nezameriava na vývoj pedagogického myslenia a teoretických koncepcií. Naopak, ponúka veľmi inšpiratívne príklady systémov, v ktorých je výchova prirodzenou súčasťou každodenného života. Hoci predstavitelia týchto systémov reprezentujú rôzne výchovné prostredia a vychádzajú z rôznych ideologických základov, spája ich zameranie na medziľudské vzťahy, silu spoločenstva a jasný výchovný ideál.

V ďalších častiach publikácie čitatelia nachádzajú pojednania o jednotlivých čiastkových aspektoch vychovávateľskej práce. Treba povedať, že autor sa systematicky nevenuje rôznym konkrétnym situáciám, ktoré môžu vychovávateľa pri výkone jeho činnosti stretnúť. Nemám mu to za zlé, keďže, ako sám píše: „*Čo majú z hľadiska obsahu práce spoločného vychovávateľka/vychovávateľ v školskom klube, v centre voľného času, v domove mládeže a na internáte, v nízkoprahovom zariadení, v detskom domove, vo výchovnom ústave a vo väzení? Ani rozloženie pracovnej doby*“.

Napriek všetkým odlišnostiam nachádza mnoho spoločných charakteristík a na tie sa zameriava. Ako veľmi praktické a podnetné hodnotíme, okrem iných častí, aj opis výchovných štýlov, typológiu vychovávateľov, kapitoly o pedagogickej diagnostike a o hodnotení ako súčasť výchovného procesu.

Zaujímavých tém, ktoré čitateľ v publikácii nájde, je samozrejme omnoho viac. Stretne sa s rôznymi historickými i „modernými“ konceptmi, ktoré tvoria súčasť aktuálnych diškurzov o výchove. Spomeniem napríklad koncepty reziliencie, inkluzívnej pedagogiky či organizačnej kultúry.

Pre autora je príznačné, že problematiku, ktorej sa venuje, zasadzuje do širokých kontextov. Vysoko hodnotím jeho autorský štýl, ktorý podčiarkuje obsahovú hodnotu materiálu. Text je pútavý a veľmi dobre sa číta. Nechýba ani autorov „podpis“ – veľké množstvo poznámok pod čiarou. Tie na jednej strane dokladajú, že uvažuje v širokých súvislostiach, a na strane druhej obohacujú text o početné príklady z praxe.

Kniha je primárne zamýšľaná ako učebnica, resp. učebný materiál pre študentov vysokoškolského odboru vychovávateľstvo. Tomu zodpovedá aj jej vnútorná štruktúra. Som však presvedčený, že môže byť veľmi praktická a inšpiratívna aj pre skúsených vychovávateľov, ktorí toto povolanie vykonávajú už dlhší čas.

Mnoho ľudí siahajú po odbornej literatúre vtedy, keď hľadajú odpovede. Odpovede na problémy, ktoré priniesla prax. To však nie je zámerom tohto textu. Nie je to pedagogický manuál či kolekcia „zaručených“ rád a postupov. Jeho prínos v veľkej časti nespočíva v ponúkaných odpovediach, ale v otázkach, ktoré kladie. V otázkach, na ktoré si čitateľ musí odpovedať sám. Takýmto spôsobom mu autor pomáha zorientovať sa vo svojom povolaní a nachádzať vo svojej práci zmysel, cieľ a perspektívu.

Ján Gabriš
Centrum pre deti a rodiny, Necpaly

Country sheets:

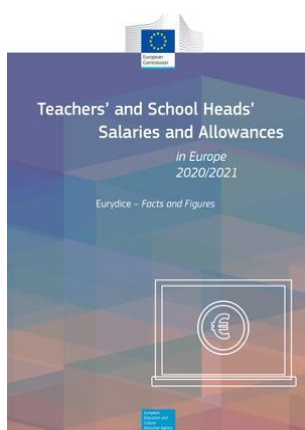
Teachers' and School heads' salaries and allowances, 2020/2021

Publication date: 05 July 2022

Link: Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe - 2020/2021 | Eurydice (europa.eu)

alebo

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/teachers-and-school-heads-salaries-and-allowances-europe-20202021>



Odmeňovanie učiteľov a ich kariérne vyhliadky sú neoddeliteľnou súčasťou politik, ktorých cieľom je pritiahnúť najlepších kandidátov a zabezpečiť, aby zotrvali v profesii. *Sú učitelia v Európe dobre platení? Aké vyhliadky na zvýšenie plátov majú, keď napredujú v kariére? Získali alebo stratili učitelia v posledných rokoch kúpnu silu?* Údaje v tabuľkách jednotlivých štátov siete Eurydice odpovedajú na tieto otázky a pokrývajú úrovne od predprimárneho vzdelávania až po všeobecné vyššie sekundárne vzdelávanie. Údaje skutočne ukazujú zloženie a rozdiely v mzdách učiteľov medzi štátmi siete Eurydice. Súčasťou sú aj podrobné informácie o príplatkoch, ktoré dostávajú učitelia a riaditelia škôl.

Údaje boli zozbierané spoločne sieťami Eurydice a OECD/NESLI.

Zverejnenie údajov jednotlivých štátov v prehľadových tabuľkách vo forme otvorených dát sa uskutočňuje po prvý raz a predchádza vydaniu publikácie **Teachers' and School heads' salaries and allowances, 2020/2021**, ktorá bude distribuovaná v októbri 2022.

Ako obvykle, náš každoročný porovnávací prehľad preskúma zákonné platy začínajúcich učiteľov a výhľady na zvyšovanie plátov počas ich kariéry. Zaoberá sa aj rozdielmi v platoch medzi jednotlivými úrovňami vzdelania, ktoré sú zvyčajne spojené s rôznymi kvalifikačnými požiadavkami.

Supporting refugee learners from Ukraine

Ruská invázia na Ukrajinu prinútila mnohých ľudí, medzi nimi aj veľkú časť detí a mladých ľudí, opustiť svoje domovy a hľadať ochranu v susedných štátoch. Hostiteľské štáty sú teraz vyzývané k tomu, aby na túto situáciu reagovali poskytnutím rôznych podporných opatrení pre utečencov z Ukrajiny a zabezpečili ich rýchlu a úspešnú integráciu do novej spoločnosti. Školy v prijímajúcich štátoch majú teraz povinnosť poskytovať mladým žiakom kvalitné vzdelanie a podporu. Zatiaľ čo európske štáty už prijali mnoho opatrení na riešenie vzdelávacích potrieb utečencov, rovnakú pozornosť je potrebné venovať aj ich psychosociálnym potrebám. Vysokoškolské vzdelávanie je v tejto reakcii kritickým sektorom, keďže vojna mala veľký vplyv nielen na vysokoškolských zamestnancov a študentov z Ukrajiny. Hoci európske štáty prijali už mnoho opatrení na pomoc deťom a žiakom v prístupe k miestnym vzdelávacím systémom, existujú určité oblasti, ktoré by sa mohli posilniť.

Sieť Eurydice Európskej komisie vydala dve štúdie venované integrácii ukrajinských utečencov v hostiteľských štátoch: **Supporting refugee learners from Ukraine in schools in Europe** a **Supporting refugee learners from Ukraine in higher education in Europe**.

Supporting refugee learners from Ukraine in schools in Europe

Link: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/supporting-refugee-learners-ukraine-schools-europe-2022>

Publication date: 12 July 2022



Táto rozsahom malá štúdia siete Eurydice sa zameriava na niektoré politiky a opatrenia zavedené najvyššími vzdelávacími orgánmi v celej Európe. Ich cieľom je pomôcť školám pri integrácii ukrajinských žiakov. To zahŕňa opatrenia špecificky zamerané na ukrajinských študentov a politiky pre všetkých novoprichádzajúcich študentov, ktoré boli zavedené pred súčasným konfliktom. Štúdia nadväzuje na zistenia z roku 2019 *Integrating students from migrant backgrounds into schools in Europe: National policies and measures*. Poskytuje aktuálne informácie získané na základe prieskumu v štátoch, ktoré sú súčasťou siete Eurydice (okrem Maďarska a Srbska). Referenčným rokom je školský rok 2021/2022.

Supporting refugee learners from Ukraine in higher education in Europe

Link: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/supporting-refugee-learners-ukraine-higher-education-europe-2022>

Publication date: 12 July 2022



Táto veľká štúdia sa zameriava na kľúčové politiky a opatrenia, ktoré vypracovali najvyššie vzdelávacie orgány v celej Európe s cieľom pomôcť vysokoškolským inštitúciám pri integrácii utečencov z Ukrajiny. Patria sem nedávne politiky a opatrenia zamerané špecificky na ukrajinských, ako aj na neukrajinských študentov, ktorí študovali na ukrajinskej vysokej škole v čase ruskej invázie.

Štúdia vychádza čiastočne zo zistení predchádzajúcich štúdií Eurydice o vysokoškolskom vzdelávaní, napríklad Bologna *Process Implementation Report* (2020) a *Integrating asylum seekers and refugees into Higher Education in Europe: National policies and measures* (2019). Poskytuje aktuálne informácie získané v prieskume v štátoch, ktoré sú súčasťou siete Eurydice (okrem Maďarska a Srbska). Referenčným rokom je školský rok 2021/2022.

Marta Čurajová
Národná kancelária Eurydice